

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MATEJ SUKIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK

Ljubljana, september, 2012

MATEJ SUKIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisani(-a) _____,
študent(-ka) Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtor(-ica)
zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega
dela/doktorske disertacije z naslovom

_____, pripravljene(-ga) v sodelovanju s svetovalcem/svetovalko
_____ in
sosvetovalcem/sosvetovalko
_____.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega dela/doktorske disertacije na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbel(-a), da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v zaključni strokovni nalogi/diplomskem delu/specialističnem delu/magistrskem delu/doktorski disertaciji, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobil(-a) vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisal(-a);
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Zakonu o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predložene zaključne strokovne naloge/diplomskega dela/specialističnega dela/magistrskega dela/doktorske disertacije dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorja(-ice): _____

KAZALO

UVOD	1
1 ZGODOVINA IDEJE UTD	3
1.1 Od antike do 18. stoletja: izhodišča ideje o zajamčenem dohodku	3
1.2 19. stoletje: prvi zametki modernega UTD.....	4
1.3 20. stoletje: UTD kot možnost reforme socialne države	4
1.4 Razprava v Sloveniji.....	6
2 ARGUMENTI ZA UVEDBO UTD IN PROTI NJEJ	7
2.1 Argumenti proti uvedbi UTD	7
2.1.1 Moralno-etični vidik	8
2.1.2 Socialno-fiskalni vidik.....	9
2.1.3 Ekonomski vidik.....	10
2.2 Argumenti za uvedbo UTD	11
2.2.1 Moralno-etični vidik	11
2.2.2 Socialno-fiskalni vidik.....	12
2.2.3 Ekonomski vidik.....	13
3 SODOBNA KRIZA KOT PRILOŽNOST ZA POSODOBITEV SOCIALNE DRŽAVE	14
4 OBLIKE DRŽAVNE POMOČI V SOCIALNI DRŽAVI	16
4.1 Obstoječa socialna pomoč: pomoč v hrani in denarju	17
4.1.1 Pomoč v hrani	17
4.1.2 Denarni transferji	18
4.1.3 Univerzalni denarni transfer kot nova oblika socialne države.....	19
5 PREDLOG UVEDBE UTD V SLOVENIJI.....	21
5.1 Zakaj je Slovenija primerna za uvedbo UTD?	21
5.2 Zakaj Slovenija potrebuje UTD?.....	22
5.3 Nekatera teoretična in praktična vprašanja uvedbe UTD v Sloveniji.....	23
5.3.1 Kdo bodo upravičeni prejemniki UTD?	24
5.3.2 Kakšna naj bo višina UTD in njeno smiselno razmerje do ostalih vrst dohodka?.....	25
5.3.3 Bo UTD zgolj denarni prejemek ali bodo vanj vključeni tudi pomoč v blagu, razni vavčerji, boni ipd.?	27
5.3.4 Kako bi uvedba UTD vplivala na sistem socialnega varstva?.....	28
5.3.5 Kako bi uvedba UTD vplivala na davčni sistem?.....	30
5.3.6 Kako bi uvedba UTD vplivala na pokojninski sistem?	31
6 ALTERNATIVNI VIRI FINANCIRANJA UTD	32
6.1 Tradicionalni viri financiranja UTD.....	33
6.2 Novi potencialni viri financiranja UTD.....	33
6.3 Monetarna reforma in UTD	35

SKLEP.....	38
LITERATURA IN VIRI.....	40

UVOD

Kriza kot posledica mešanice centraliziranega monetarnega sistema, pomanjkljivega nadzora na finančnih trgih in človeškega pohlepa ter brezobzirnosti od leta 2008 močno pretresa moderna kapitalistična gospodarstva. Čeprav rojena v svetu zapletenih finančnih računov se danes odraža predvsem kot fiskalna oziroma kriza socialne države. Konvencionalno reševanje krize namreč zahteva krčenje državnih izdatkov, kar v največji meri čutijo običajni ljudje – nižji in srednji sloj prebivalstva. A iskanje izhoda je mnogo več kot samo varčevanje. Kriza je priložnost za iskanje alternativ in drugačnih rešitev. Rešitev, ki morda ne sodijo v glavni tok prevladujoče miselne paradigme. Ena od teh je uvedba univerzalnega temeljnega dohodka (v nadaljevanju UTD).

V osnovi je UTD nepogojen dohodek, ki ga upravičenec prejema v nekem časovnem intervalu in zadostuje za pokritje najosnovnejših življenjskih stroškov. Po definiciji sodeč je UTD socialni transfer. V resnici pa je mnogo več kot to. UTD je lahko učinkovito makroekonomsko orodje s pomembnimi učinki na gospodarstvo, družbo in državo. Zaradi svoje prilagodljivosti omogoča vrsto variacij in s tem doseganje različnih ciljev.

Logika obstoječega monetarnega sistema in izginjanje socialne države sta glavna motiva, ki sta nas gnala pri pisanju diplomske naloge. Problema sta povezana tako, da je prvi izvirni greh krize, drugi pa je njena najnevarnejša posledica. UTD je potencialna rešitev za oboje. Kot socialni transfer omogoča večjo socialno in ekonomsko varnost, kot makroekonomsko orodje pa povečuje stabilnost, likvidnost in konkurenčnost gospodarstva. Namen diplomskega dela je dokazati, da je UTD primerna politika za vzpostavitev temeljev nove socialne države, pravičnejše družbe in učinkovitejšega gospodarstva.

UTD je tam, kjer je bil uporabljen, vselej privedel do pozitivnih učinkov. Kljub njegovi moči pa politični snovalci redko posežejo po njem. A tega smo v geopolitičnem prostoru že vajeni: tudi pri energetiki raje stavimo na monopolno ponudbo nafte kot pa na inovativne vire energije.

Diplomsko delo Univerzalni temeljni dohodek delimo na pet poglavji:

1. **Zgodovina ideje:** razvoj ideje univerzalnega temeljnega dohodka in njene argumentacije skozi zgodovino; kdo so bili akterji in kakšni so bili njihovi argumenti.
2. **Argumenti za uvedbo UTD in proti njej:** na katerih argumentih temelji obramba in kritika ideje; velik razkol med zagovorniki in kritiki pri pojmovanju pravičnosti, vzajemnosti in vplivih na ponudbo dela.
3. **Zakaj v 21. stoletju potrebujemo UTD?** Prilagoditev socialne države, trga dela in družbenih razmerij potrebam človeštva v 21. stoletju; vse hitrejši tempo življenja zahteva sistemske spremembe.

4. **Državni transferji v socialni državi:** oris standardnih oblik državne pomoči in njihova primerjava z UTD.
5. **Predlog uvedbe UTD V Sloveniji:** predlog uvedbe UTD pri nas, ki predvideva spremembe davčnega, pokojninskega in sistema socialne varnosti.
6. **UTD kot socialni evro:** ideja uvedbe UTD, ki temelji na emitiranju vzporednega denarja.

Proučevanje univerzalnega temeljnega dohodka pri pisanju diplomske naloge je pripomoglo k boljšemu razumevanju nekaterih pomembnih družbenih in gospodarskih pojavov, ki so praviloma nekritično sprejeti med splošne norme. Včasih nezasluzeno in pod tančico manipulacij, laži in goljufij. Zato odkrito zagovarjamo uvedbo UTD. Ob preštevilnih pomanjkljivostih sistema družbene ureditve nam obratne pozicije ne razum ne srce ne dovoljujeta.

Na podlagi ugotovitev iz osrednjega dela naloge bomo v sklepu potrdili oziroma zavrgli naslednje hipoteze:

1. Postmoderni družbeni sistem, ki sam po sebi posamezniku več ne omogoča dostojnega življenja, družbi pa učinkovite razdelitve ustvarjenega, je zrel za redefinicijo. Zaradi vse večje ekonomske negotovosti in socialne neenakosti so spremembe v smeri izboljšanja razmer nujne. UTD učinkovito rešuje nevarnosti postmoderne družbe in je tudi politično pravičen.
2. UTD je najboljša oblika državne pomoči v socialni državi. Njegova uvedba bo korenito posegla v sistem socialne varnosti, ga naredila učinkovitejšega, cenejšega in dolgoročno vzdržnega. Zaradi svoje nepogojene narave odpravlja pasti revščine in nezaposlenosti, saj upravičenca ne postavlja v dilemo delati ali ne.
3. Slovenija je zaradi nekaterih specifičnih lastnosti primerna za uvedbo UTD. Za to ima tudi ugodne ekonomsko-tehnične pogoje.
4. Obstoječa monetarna ureditev družb »zahodnega sveta« in bančništvo, ki temelji na delnih rezervah, povzročata gospodarska nihanja, krize in recesije. Čeprav so se gospodarska nihanja skozi zgodovino pokazala kot sestavni del svetovne ekonomije, je pri tokratni krizi težko razumeti, da je v obdobju imaginarnega oziroma digitalnega denarja le-tega zmanjkalo. V tej luči bomo dokazali, da je UTD lahko tudi pomembno makroekonomsko orodje za povečanje stabilnosti, likvidnosti in konkurenčnosti gospodarstva.

Sklep bomo zaključili z oceno možnosti uvedbe UTD in opozorili, na kaj je pri uvedbi tako alternativne, a močne politike treba paziti.

1 ZGODOVINA IDEJE UTD

Ideja o zajamčenem dohodku, ki ga država nepogojeno izplačuje svojim prebivalcem in predstavlja temelj socialne države, ni novost. Prvič se je pojavila že v 16. stoletju. Od takrat naprej so jo preučevali številni filozofi, antropologi, sociologi in ekonomisti. Kljub mnogim analizam in študijam pa se zajamčenemu dohodku ni uspelo prebiti v glavni tok razmišljanja. Vsaj ne povsem. Še vedno je na obrobju prevladujoče miselnosti, ki ne temelji na sodelovanju in sobivanju, ampak na konkurenčnosti in zakonu močnejšega. V resnici pa je zajamčeni dohodek naraven in logičen pojav, kar bomo z orisom nekaterih zgodovinskih dejstev tudi dokazali.

1.1 Od antike do 18. stoletja: izhodišča ideje o zajamčenem dohodku

Nekateri avtorji vidijo zametke UTD že v antični Grčiji. V Atenah so leta 461 pr. n. št. uvedli *misthon* oziroma univerzalno (moško) volilno pravico z nekakšnim zadovoljivim plačilom. S tem je bila tudi revnejšemu sloju omogočena politična participacija. A upoštevati moramo, da je bila demokracija v antični Grčiji ekskluzivistična; izključevala je ženske, tujce in sužnje. Zato *misthon* še z daleč ni bil univerzalen dohodek.

Prvi se je z idejo o zajamčenem minimalnem dohodku začel poigravati humanist Thomas More, ki ga je v svoji humanistično-renesančni uspešnici Utopija videl kot rešitev proti naraščanju števila tatov. Kazen z obešanjem se mu je zdela prestroga, pa tudi neučinkovita, še posebej, če je kraja edini način, da nekdo pride do hrane. Predlagal je, naj se v obliki javne pomoči vsem zagotovi nekaj sredstev za preživetje.

Dlje je v svojem razmišljanju o zajamčenem minimalnem dohodku šel Morov sodobnik Johannes Ludovicus Vives.¹ Izhajal je iz prepričanja, da mora biti vse, kar je Bog ustvaril, enakomerno porazdeljeno med vse prebivalce Zemlje in zato nihče ne sme umreti od lakote. Poleg tega je menil, da mora biti pomoč dodeljena, še preden se za njo rodi potreba.

Le nekaj let po objavi Vivesovih idej so v flamski občini Ypres dejansko uvedli socialno shemo javne pomoči. Prav tako so Vivesove ideje navdihnile snovalce Angleških *Poor Laws*, ki so konec 16. stoletja predstavljali prve zametke socialne države (History of Basic Income, 2010).

Prvi konkretniji obrisi zamisli o UTD so se pojavili leta 1796, ko je Thomas Pain objavil *Agrarian Justice*. Tudi on je izhajal iz prepričanja, da je zemlja last vsega človeštva in

¹ Zaradi močnega vpliva tega španskega humanista na uvedbo minimalnega dohodka in posledično socialne države so po njem imenovali tudi dvorano, v kateri je potekala ustanovna seja Basic Income European Network.

morajo lastniki zemljiških površin družbi izplačevati rento. Za vsakega posameznika – revnega ali bogatega – je ob dopolnjenih 21 letih predvideval izplačilo 15 angleških funtov v enkratnem znesku in dodatnih 10 angleških funtov na leto za vsakega, ki je starejši od 50 let.² Svojo socialno shemo je pojmoval kot pravico in ne miloščino (History of Basic Income, 2010).

1.2 19. stoletje: prvi zametki modernega UTD

V 19. stoletju je na razvoj zamisli pomembno vplival kontroverzni francoski utopični socialist in filozof Charles Fourier. Ker je ljudem odvzeta pravica do lovljenja, nabiralništva in vzgoje živine, je menil, da je družba dolžna to nadomestiti s streho nad glavo in tremi obroki na dan. Njegove ideje so bile v tistem času očitno zelo priljubljene, saj je fourierizem vplival na pomembna avtorja, kot sta Joseph Charlier in John Stuart Mill. Charlier je v Solution du problème social predlagal, naj se vsakemu članu družbe izplača letni znesek, ki ga na podlagi najemne vrednosti vseh nepremičnin določijo v državnem svetu. S predlogom zajamčenega minimalnega dohodka, ki ga že lahko pojmuje kot različica univerzalnega temeljnega dohodka, je želel leta 1894 končati nadvlado kapitala nad delom.

John Stuart Mill, eden najbolj znanih klasičnih ekonomistov, je v svojem delu Principles of Political Economy predlagal zakonsko zajamčen dohodek brez preverjanja premoženjskega stanja posameznika. Pri delitvi družbenega proizvoda naj se vsakemu članu družbe najprej dodeli neki minimum za preživetje, ostanek proizvoda pa naj se razdeli med delo, kapital in podjetništvo (History of Basic Income, 2010).

1.3 20. stoletje: UTD kot možnost reforme socialne države

Med svetovnim vojnama je do živahne razprave o UTD prišlo v Angliji. Inženir Major Douglas je bil zaskrbljen nad naraščajočo produktivnostjo angleškega gospodarstva v primerjavi s kupno močjo Angležev. Njegova ideja je bila državna dividenda, ki bi pomagala zvišati kupno moč prebivalstva in s tem omogočila nadaljnji vzpon ekonomije. Ekonomist James Meade je v delu Agathatopia med dohodki državljana naštel univerzalno (brezpogojno) družbeno dividendo. Ta naj bi bila osrednji element pravične in učinkovite ekonomije, država pa bi jo financirala iz svojih virov kapitala, ki generirajo dohodek. Medtem je Meadov sodobnik George Cole prvič uporabil pojem temeljni dohodek.

Po letu 1960 je bila debata o zajamčenem dohodku vroča tema tudi v ZDA. V svojem delu Capitalism and Freedom je Milton Friedman predlagal radikalno poenostavitev socialne

² Pričakovana življenjska doba v Angliji je bila v tistem obdobju okoli 40 let.

države z uvedbo negativne dohodnine. Friedmanovo delo je nadaljeval James Tobin, ki je leta 1967 objavil analize shem negativne dohodnine. Na podlagi teh je določil, da je najprimernejši tovrstni transfer univerzalni temeljni dohodek ali, kot ga je poimenoval, demogrant. Z razliko od Friedmana ni predvidel zamenjave celotnega sistema socialnega varstva, ampak je demogrant pojmoval kot dopolnilo. Leta 1968 so Tobin, Samuelson, Galbreith in še več kot 1000 drugih ekonomistov podpisali peticijo v podporo zajamčenemu dohodku in jo predložili kongresu ZDA (History of Basic Income, 2010).

V Evropi je zanimanje za UTD ponovno vzkliko v 80. letih prejšnjega stoletja. Krog danskih akademikov je leta 1978 napisal *Revolt from the Center*, kjer zagovarjajo UTD v obliki državljske plače (angl. *citizens wage*). Čeprav je knjiga na Danskem postala uspešnica, se je nova evropska razprava o UTD razcvetela na Nizozemskem. Profesor socialne medicine J. P. Kuiper je bil šokiran, koliko ljudi zboli, ker preveč dela, in koliko jih zboli, ker dela ne najde. Po njegovem mnenju bi že dostojen zajamčeni dohodek ljudem omogočil bolj neodvisen in avtonomen razvoj (History of Basic Income, 2010).

V začetku 90. je potekala močna razprava tudi v Franciji. Filozof J. M. Ferry je videl UTD kot pravico državljanstva EU. Po njegovem polne zaposlenosti ni mogoče doseči, zato je treba ojačati sektor družbeno koristnih dejavnosti (History of Basic Income, 2010).

Medtem je nekaj raziskovalcev in sindikalistov blizu belgijske University of Louvain pod psevdonimom Colectif Charles Fourier objavilo provokativni scenarij posledic uvedbe UTD. Nekaj let kasneje so se prvič zbrali podporniki ideje iz različnih držav in ustanovili Basic Income European Network (v nadaljevanju BIEN). Zaradi velike podpore ideji s celega sveta so BIEN pretvorili v Basic Income Earth Network. Mreža je postala vodilna svetovna organizacija, ki prireja kongrese in objavlja publikacije na temo UTD (History of Basic Income, 2010).

Po stoletjih razprav je UTD postal realnost. Aljaški guverner J. Hammond je bil zaskrbljen, da bodo dobrobiti od bogastva, ki ga država ustvarja s črpanje nafte, nosile samo trenutne generacije. Zato so leta 1976 ustanovili Alaska Permanent Fund, iz katerega so prebivalcem na podlagi njihovega časa bivanja na Aljaski letno izplačevali dividendo. Ker je ta način diskriminiral imigrante in ni upošteval klavzule enakega varstva (ustava ZDA), so leta 1982 spremenili pogoje za dodelitev aljaške dividende. Upravičenci do letne dividende so tako postali vsi, ki na Aljaski bivajo vsaj pol leta. Tako je svet dobil prvi pravi UTD, Aljaska pa je postala ena izmed najbolj enakopravnih držav v ZDA (History of Basic Income, 2010).

Z orisom nekaterih zgodovinskih dejstev o zajamčenem dohodku smo dokazali, da ideja nikakor ni nova in da se je nekoč zdela veliko bolj samoumevna kot danes. Že humanisti in razsvetljenci so se ukvarjali z vprašanjem, kako pravičneje razdeliti proizvod, ki izhaja iz narave. Njihovi nasledniki so zajamčeni dohodek videli kot možnost za bolj enakopravno

obravnavo dela v primerjavi s kapitalom. Skozi zgodovino so se pojavile različne oblike zjamčenega dohodka, ki pa so zasledovale precej podobne cilje. Zjamčeni dohodek je tako »reševal« težave, povezane z revščino in s preraždelitvijo družbenega proizvoda, omenjen pa je bil tudi kot orodje za absorbcijo prevelike produkcije.

1.4 Razprava v Sloveniji

Razprava o UTD je v Sloveniji pestra in presenetljivo artikulirana, zato preseneča, da večina ljudi še vedno ne pozna pojma univerzalni temeljni dohodek. To je toliko bolj čudno, saj se pri nas z univerzalnim temeljnim dohodkom sistematično ukvarjajo različne sfere posameznikov in združb. Nekateri slovenski avtorji so o UTD pisali že pred 20 leti, leta 2004 pa je izšla tudi prva knjiga, posvečena izključno tej tematiki. Zbornik z naslovom *Brezplačno kosilo za vse? poleg prevodov stališč tujih avtorjev iz knjige What s wrong with a free lunch?* zajema tudi prispevke domačih piscev. Leta 2011 je nastal drugi zbornik, naslovljen *UTD v Sloveniji*. Razen Van Parijsovega izhodiščnega teksta *A simple and powerful idea for the twenty-first century* knjiga zajema izključno stališča in mnenja slovenskih avtorjev. Medtem ko je namen prve knjige podrobno predstaviti idejo v slovenščini, je namen druge preveriti stanje razprave v slovenski akademski in javni sferi ter prispevati k razvoju javne razprave o prihodnosti socialnih politik.

V drugi knjigi pomembno mesto zaseda (sicer skrajšana verzija) delo Valerije Korošec *Predlog UTD v Sloveniji*. V izvorni obliki je to eden pomembnejših, če ne celo najpomembnejši dokument na temo UTD, saj je eden redkih, ki ponuja konkreten predlog uvedbe tega alternativnega državnega transferja. Predlog ima še dodatno težo, saj ga je izdal Urad za makroekonomske analize in razvoj RS (UMAR), torej je plod vladne službe.³ Zato je najmanj presenetljivo, če ne celo čudno, da v obdobju, ko politiki in ekonomisti dnevno govorijo o strukturnih reformah, nihče, niti iz vlade Boruta Pahorja (2008–2012) niti iz vlade Janeza Janše (2012), UTD ni vključil med možne predloge.

Prostor, kjer se odvija razprava o UTD, zaokroža društvo za razvoj humanistike iz Maribora – Zofijini ljubimci. Pod njihovim okriljem že leta deluje Sekcija za promocijo UTD, ki predstavlja vezivno tkivo med vsemi, ki pri nas delujejo na tem področju.

V Sloveniji se z UTD ukvarjajo predstavniki akademske sfere, samostojna vladna služba (UMAR) in civilna družba (Zofijini ljubimci). Mnenja so različna, kar je privedlo do pestre debate in njenega preboja na najrazličnejša znanstvena področja. Zadovoljni smo lahko, da se pri nas toliko ljudi ukvarja z UTD in smo zelo blizu kritični masi, ki bi lahko izdelala resne in mednarodno pomembne raziskave in prispevke. To so dobra izhodišča in pogoji za nadaljevanje dela na tem področju.

³ Kot kasneje priznava avtorica je nastanek predloga neposredno spodbudil nekdanji finančni minister France Križanič, ki je ob ustoličenju obljubil 500-evrski UTD.

2 ARGUMENTI ZA UVEDBO UTD IN PROTI NJEJ

Razprave o UTD so prežete z množico argumentov, stališč in teorij, ki bodisi podpirajo bodisi zavračajo uvedbo tega transfera. Nekateri UTD utemeljujejo z vidika izboljševanja delovanja državne blaginje in popravljanja razdelitvene funkcije tržnega mehanizma, drugi v njem vidijo sredstvo ovržbe kapitalizma in postopen prehod v socializem. Argumentiranje (ne)smiselnosti uvedbe UTD je dobilo tako široke razsežnosti, da je poseglo celo v polja ekologije, energetike in enakopravnosti spolov. Ne glede na moč argumentov in njihovo znanstveno plavzibilnost pa bo uvedba UTD v kontekstu politične sprejemljivosti naletela na dve bistveni težavi. Prva je ta, da UTD preprosto ni del paradigme misli, s katero živimo. In druga, da ljudje nekatere pojave, dogodke ali zakonitosti obravnavamo kot dane (brez kritičnega mišljenja) in kot take imune na spremembe. Gre za pomembni prepreki pri uvedbi UTD.

V diplomski nalogi bomo pri iskanju potencialnih prednosti in slabosti izhajali iz treh vidikov: moralno-etičnega, socialno-fiskalnega in ekonomskega. V te okvire bomo umestili argumente, ki so jih predstavili ekonomisti in nekateri drugi avtorji v knjigah Brezplačno kosilo za vse in UTD v Sloveniji. Pred tem je treba dodati, da je meja med tem, kam sodijo določeni argumenti, pogosto zelo zabrisana. Tako lahko delo obravnavamo s socialno-fiskalnega (delo kot element socialne integracije) kot tudi z ekonomskega vidika (delo kot proizvodni faktor). Ker se zavedamo pomembnosti kritičnega mišljenja, bomo začeli s protiargumenti.

2.1 Argumenti proti uvedbi UTD

Številni argumenti proti uvedbi UTD izhajajo iz zakoreninjenega razumevanja univerzalnosti, nepogojenosti in vzajemnosti. Kako razumeti, da so do »brezplačnega kosila« upravičeni vsi člani družbe (univerzalnost), ne da bi pri tem morali izpolniti kakršenkoli pogoj (nepogojenost) oziroma ne da bi nujno tudi sami prispevali (vzajemnost)? Kritiki se tukaj opirajo predvsem na tradicionalno pojmovanje dela⁴ in na njem temelječe socialne države, ki upravičenost do socialnih transferjev pogojuje z zaposlitvijo. Menijo, da bi v primeru uvedbe UTD ljudje nehali delati, se predali brezdelju in tako povzročili propad družbene ureditve. V primeru financiranja UTD preko večje obdavčitve dela je sporno tudi to, da naj bi zaposleni del svojega zaslužka namenili izplačilu UTD tistim, ki ne delajo oziroma niso zaposleni, a veljajo za delazmožne.

Drugi pomemben val kritik se nanaša na financiranje UTD in njegovo finančno (ne)izvedljivost. Kje oziroma komu vzeti sredstva, namenjena izplačilu UTD? Kako prerazdeliti ustvarjeno? Koliko denarja v resnici potrebujemo? Kaj bo z javnimi

⁴ Tradicionalno pojmovanje dela pomeni razumeti delo samo kot zaposlitev oziroma formalno delo.

financami? To je le nekaj vprašanj, ki jih zastavljajo ne samo nasprotniki, pač pa tudi podporniki zamisli.

2.1.1 Moralno-etični vidik

Dva izmed ključnih argumentov proti uvedbi UTD sta po mnenju mnogih vzajemnost in pravičnost. Protiargumenta sta združena v dilemo: ali je prav, da tisti, ki delajo, financirajo tiste, ki ne delajo? Če izhajamo iz predpostavke, da se bodo sredstva, namenjena financiranju sistema UTD, pridobila na račun večje obremenitve zaposlenih oziroma z višjimi davki, lahko upravičeno pomislimo, da taka »robinhoodovska« delitev ustvarjenega ni v skladu s splošnim pojmovanjem vzajemnosti in pravičnosti. Vprašanje pravičnosti načenja tudi misel, da UTD daje vsem enako, kljub temu da nismo vsi enaki, prav tako pa nimamo enakih potreb in želja. Z moralno-etičnega vidika je možno oporekati tudi univerzalnosti UTD, saj ga dobijo tudi tisti, ki ga ne potrebujejo. Navsezadnje je lahko UTD, ki ga država izplačuje na obroke in ne v celotnem znesku, razumljen kot umik v paternalizem, čemur pa se UTD na vso silo želi izogniti.

Moralno-etične argumente proti uvedbi UTD lahko strnemo v naslednje točke:

1. Ljudje ideje UTD politično ne podpirajo, ker nasprotujejo misli, da bi nekdo dobil nekaj za nič, medtem ko si morajo ostali to zaslužiti (Goodin, 2004, str. 94).
2. Tisti, ki prejemajo socialno podporo, morajo tudi sami kaj prispevati. Ob zagotovljenem UTD bi spodbuda k temu izrazito padla (Galston, 2004, str. 43).
3. UTD temelji na libertarni ideji širjenja svobode, ki predpostavlja, da moramo ljudem priskrbeti sredstva, ki jih potrebujejo za doseganje svojih ciljev ne glede na to, kakšni ti cilji so. V tem okviru je svoboda pred boleznijo enaka svobodi do brezdelja, a to se zdi zgrešeno (Anderson, 2004, str. 75).
4. Večanje svobode tistih z najmanj svobode ni pravično, saj imajo najmanj tisti, ki ne naredijo nič, da bi na podlagi lastnih prizadevanj ustvarili kak dohodek zase (Barry, 2004, str. 72).
5. UTD zgreši tisto, kar naj bi ga ločilo od ostalih instrumentov družbene pravičnosti: absolutno egalitarnost. Izkaže se, da ni egalitaren, saj premožnemu da več, kot je upravičen, pomoči potrebnemu pa manj, kot je upravičen (Svetlič, 2011, str. 186).

Argumenti moralno-etične narave izhajajo iz večtisočletne evolucije človeške miselnosti. Vendar kot pravi Claus Offe (2004, str. 111), se morajo ljudje navaditi na idejo o UTD, premagati svoje moralne predsodke in spontana prepričanja. Še enkrat pa velja opozoriti, da večina zgoraj naštetih argumentov proti uvedbi izvira iz predpostavke, da bo država UTD financirala z večjo obremenitvijo zaposlenih oziroma z davčnim prerazdeljevanjem.

2.1.2 Socialno-fiskalni vidik

Pri uvedbi univerzalnega temeljnega dohodka je treba določiti, ali bo UTD samo eden od socialnih transferjev ali pa bo večino transferjev zamenjal. Slednje lahko v primeru, da UTD ni dovolj visok, privede do nasprotnih učinkov od željenih. Poleg tega so mnogi prepričani, da mora biti socialna podpora pogojena z delom in je pogodba o delu oziroma formalna zaposlitev edino sredstvo, s katerim lahko moderne družbe integrirajo posameznike in jim obenem zagotovijo avtonomijo. Ob nepogojenem UTD pa bi mnogi nehali delati. Nepogojenost prejemanja lahko tudi pomeni, da bo sistem socialnega varstva, urejen v okvirih UTD, za državo veliko dražji od obstoječega. Tudi s socialno-fiskalnega vidika pa se težave pojavijo, če maso sredstev, namenjeno izplačilu UTD, zberemo z davčnim prerazdeljevanjem. To bi med ekonomskimi subjekti najverjetneje zmanjšalo spodbudo za plačevanje davkov, kar lahko negativno vpliva na javne finance.

Ključni socialno-fiskalni argumenti proti uvedbi UTD so:

1. Socialni transfer, ki ni pogojen s pripravljenostjo delazmožnih na delo, bo prebivalstvo spodbudil, da opusti delo in se preda brezdelju, prav tako pa bo znižal pripravljenost na proizvodnjo in plačevanje davkov med tistimi, ki se jim bo zdelo za malo, da morajo podpirati prejemnike UTD (Anderson, 2004, str. 76).
2. Če je UTD financiran z zniževanjem socialnih izdatkov, izplačil starejšim in dela nezmožnim, bodo njegovi učinki drugačni od željenih in bodo delovali v smeri večanja neenakosti (Rothschild, 2004, str. 55).
3. Če bo financiranje UTD potekalo preko višjih davčnih obveznosti, bo neto davčnim plačnikom to predstavljalo oviro, poseg v avtonomijo in omejevanje svobodnega delovanja (Bršičič, 2011, str. 196).
4. Poseg države v premoženje posameznika mora biti čim manjši; če država v posameznikovo premoženje poseže bolj, kot je nujno potrebno, svojih nalog ne opravlja učinkovito (Svetlič, 2011, str. 184).
5. Ljudje si morajo svojo socialno varnost zagotoviti sami. Pri tistih, ki si je ne, pa so delovno zmožni, gre za patološko in asocialno osebnostno strukturo (Leskovšek, 2001, str. 125).

Socialno-fiskalni argumenti proti uvedbi UTD temeljijo na splošnem razumevanju socialne države in njenega financiranja. Praviloma je državna pomoč pogojena z določenim načinom obnašanja (zaposlitvijo oziroma pripravljenostjo na zaposlitev) in s prispevanjem sredstev v državno blagajno. Če pa je pomoč nepogojena, bi se pri mnogih znižala pripravljenost na delo in na plačevanje davkov. Vse to bi negativno vplivalo na javne finance in državni proračun. Navsezadnje so kritiki tudi prepričani, da si mora vsak posameznik svojo socialno varnost zagotoviti sam.

2.1.3 Ekonomski vidik

Z ekonomskega vidika je eden najpogostejših argumentov proti ta, da bo uvedba UTD otežila najemanje delavcev za preprosta, slabo plačana delovna mesta. Zaradi višjega dohodka se bo rezervacijska mezda⁵ pri ljudeh zvišala, kar pomeni, da se bodo zvišali stroški dela, s tem pa tudi cene. Po drugi strani lahko UTD stroške dela tudi zniža; če je financiran npr. z dvigom DDV ali iz dohodka, ki ga generirajo naravni viri (v obeh primerih se zmanjšajo pritiski na obdavčitev dela), pa tudi, če zaradi gotovosti UTD država zniža minimalno plačo, ki naj bi zagotavljala neko minimalno preživitveno raven. V omenjenih primerih uvedba UTD odžira sredstva za ostale javne storitve in predstavlja odkrit korak k neoliberalističnim načelom (stalno nižanje stroškov dela). Dodatno bo UTD delodajalcem omogočal lažje odpuščanje, saj bodo vedeli, da je delavec preskrbljen. UTD tako spodbuja tudi prekerno zaposlovanje. Nazadnje je lahko dvorezno tudi argumentiranje UTD v luči trenutne ekonomske krize.

Ključni ekonomski argumenti, ki zavračajo uvedbo UTD, so:

1. Financiranje UTD bo zahtevalo višje davke in zato se bodo neto plače delavcev znižale. Sledila bo manjša učinkovitost zaposlenih in ker podjetja ne bodo ustvarjala delovnih mest za delavce, ki se bodo izogibali delu, odpovedali službi ali izostali že ob najmanjši težavici, bo propadlo veliko število slabo plačanih delovnih mest (Phelps, 2004, str. 62).
2. Ob zajamčenem dohodku bodo delavci sprejeli službo le, če se jim bo zdela dovolj privlačna (Phelps, 2004, str. 62).
3. UTD delodajalcem omogoča lažje odpuščanje delavcev in pristaja na normalizacijo prekernih delovnih razmerij in s tem negativnih posledic, povezanih z zdravjem in varnostjo, ki jih le-te prinašajo. Poleg tega lahko UTD uniči plačna pogajanja, saj ga lahko delodajalci razumejo kot socialni korektiv. Zato bi plače sorazmerno znižali (Lukič, 2011, str. 199)
4. Če bi se za UTD odločili v eni državi, v njenih bližnjih sosedah pa ne, bi to najverjetneje sprožilo migracije, ki bi lahko spodkopale politično in ekonomsko sprejemljivost takšnih rešitev (Offe, 2004, str. 115).
5. Vsiljevanje razdelitvenega vzorca v skladu z ideali socialne pravičnosti pomeni odrekanje tržnim mehanizmom in prehod v centralno-planski sistem. Socialna pravičnost je uresničljiva samo v socializmu (Bršič, 2011, str. 174).

Tudi ekonomski argumenti proti uvedbi UTD po večini temeljijo na predpostavki, da bo država sredstva za financiranje tega transferja zbirala z davčnim prerazdeljevanjem.

⁵ Rezervacijska mezda predstavlja najmanjše možno plačilo, za katerega smo še pripravljene delati. Njeno višino določa dohodek, ki ne izvira iz dela (angl. *non wage income*).

2.2 Argumenti za uvedbo UTD

Tako kot kritike bomo tudi obrambo uvedbe UTD analizirali z moralno-etičnega, socialno-fiskalnega in ekonomskega vidika. Ključni pozitivni učinki, ki govorijo v prid uvedbi, so večja posameznikova svoboda in njegovo opolnomočenje, poenostavitev in učinkovitejša socialna država ter znižanje stroškov državne administracije. Ena od dobrobiti je tudi višja kupna moč prebivalstva, kar je zlasti v času pomanjkanja delovnih mest in nizke potrošnje zelo pomembno.

2.2.1 Moralno-etični vidik

Pri razpravi okoli UTD je očitno, kako različne so lahko interpretacije pravičnosti. Medtem ko se nasprotniki sprašujejo, ali je pravično, da so čisto vsi ljudje upravičeni do državnega transferja, se zagovorniki ukvarjajo s pravičnostjo obstoječega ekonomskega sistema, družbene ureditve in delitve ustvarjenega. Eden ključnih argumentov je skupna lastnina nad naravnimi viri. Ti ustvarjajo vrednost ne glede na prisotnost človeka, zato ni ne logično ne pravično, da si nekateri lastijo monopolno pravico do njihovega upravljanja. Zagovorniki ideje tudi menijo, da sta tako ekonomski sistem kot družbena ureditev podrejena silam kapitala, torej redkim lastnikom kapitala, kar močno omejuje svobodo ostalih ljudi. Zato UTD človeku daje tisto, kar mu je bilo v obstoječi družbeni ureditvi vzeto.

Moralno-etični argumenti za uvedbo UTD:

1. Naravne danosti so naravni kapital, do katerega so vsi enako upravičeni (Solow, 2004, str. 11).
2. Pri zagotavljanju svobode ljudi se ne smemo ukvarjati samo s svobodo, temveč tudi z njeno »vrednostjo«. Vrednost ali dejanska veljava svobode neke osebe pa je odvisna od sredstev, ki jih ta oseba ima na voljo, da lahko svojo svobodo uporabi (Van Parijs, 2004, str. 28).
3. Pomembni dejavniki, kot so nadarjenost, državljanstvo, rasa, spol itn., so stvar sreče in ne zaslug posameznika. Ti darovi so neizogibni in treba jih je razdeliti tako, da ima vsak zagotovljen vsaj skromen delež teh nezasluženih darov. Pri tem se nič ne izkaže bolje kot UTD (Van Parijs, 2004, str. 34).
4. Človeško življenje ima vrednost samo po sebi in zato ne sme biti pogojeno z razmerami na trgu in administrativnimi postopki socialne države (Jazbec & Zajc, 2011, str. 246).
5. Moralno sporno je, da obstoječi sistemi socialnega varstva nekaterim na podlagi goljufanja dodeljuje nezaslužene pravice. UTD bi pripomogel k preprečevanju širjenja tega pojava in dal državljanstvu popolnoma nov pomen (Dore, 2004, str. 84).

Ko primerjamo moralno-etične argumente za in proti, se na prvi pogled zdi, da bodo apologeti ideje o UTD z omenjenimi argumenti težje prepričali široke množice v primerjavi z njihovimi nasprotniki. Običajni ljudje pač lažje razumejo, da »brez dela ni jela« kot pa »dobiti zgolj na podlagi biti«.

2.2.2 Socialno-fiskalni vidik

Dovolj visok UTD bo neposredno zmanjšal obseg absolutne revščine, povečal socialno varnost in družbeno integracijo socialno izključenih ter zmanjšal socialne napetosti znotraj družbe. Korenito bo spremenil sistem socialne varnosti. Omogočil bo preglednejši, razumljivejši in cenejši sistem ter odpravil past nezaposlenosti. UTD bo kot primarno enoto v sistemu socialne varnosti postavil posameznika in ne družino. Močno bo pripomogel k zmanjšanju birokracije in velikega dela administracije, posledično pa zmanjšal izdatke države iz tega naslova. Uvedba UTD bo prispevala k prevrednotenju tradicionalnega pojmovanja dela, ki ga danes napačno enačimo z zaposlitvijo. Delo v prejšnjih oblikah kapitalizma se namreč močno razlikuje od dela v sodobnem kapitalizmu.

Nekaj najpomembnejših argumentov socialno-fiskalne narave, ki govorijo v prid uvedbi UTD:

1. Država mora odpraviti absolutno revščino in tako preprečiti razjedanje temeljev družbene integracije. To je zadnji zrelostni test, na katerem stoji ali pade koncept socialne države. Izkaže se, da je ta test najceneje, najhitreje in trajno mogoče opraviti le z UTD (Dragoš, 2011, str. 111).
2. Začasna podpora kriminalizira velik odstotek prebivalstva, ker med prejetjem podpore delajo, čeprav samo s tako prisluženim denarjem ne bi mogli preživeti. Hkrati je sporno tudi to, da morajo biti prejemniki podpore za brezposelnost v vsakem trenutku »pripravljeni na delo«, svojega časa pa ne smejo uporabiti za usposabljanje, za sodelovanje pri družbenih dejavnostih ali za pomoč sosedu in si tako pridobiti vsaj majhen pristranski zaslužek (Barry, 2004, str. 70–71).
3. S sistemom UTD bodo ljudje vseh razredov imeli možnost, da skrajšajo delovni čas ali celo prenehajo delati in tako poskrbijo za svoje otroke ali starejše sorodnike. Na ta način bo država prihranila pri stroških za zapore in bolnišnice, prišlo pa bo tudi do izboljšanja človeškega kapitala naslednje generacije (Van Parijs, 2004, str. 35).
4. UTD ponuja skromno, a varno podlago najranljivejšim, ko pride do razpada zakonske zveze ali do zlorabe upravnih pristojnosti (Van Parijs, 2004, str. 32).
5. V modernem kapitalizmu je nemogoče pregledno ločiti delo od ostalih dejavnosti v človekovem življenju. Če je v preteklosti pojem dela pomenil zaposlitev oziroma formalno produktivno delo z atributi ciljnosti, namernosti, načrtnosti, smotrnosti in izmerljivosti, danes ugotavljamo, da tovrstnega dela ni več mogoče jasno razmejiti od ostalih dejavnosti življenja oziroma življenja kot takega (Babič, 2011, str. 164).

Med socialno-fiskalne argumente za uvedbo UTD sodijo še: izboljšanje položaja žensk v družbi, povečanje avtonomnosti mladih in manjšanje energetske revščine. Jedro socialno-fiskalnih argumentov je v manjšanju dohodkovne negotovosti. Pomembno je tudi spoznanje, da delo ni samo formalna zaposlitev, ampak obstajajo tudi drugačne oblike dela, ki pa so v okvirih obstoječe socialne države zapostavljene. Zagovorniki so prepričani, da UTD ponuja možnosti za učinkovitejšo in cenejšo socialno državo.

2.2.3 Ekonomski vidik

Sredstva, namenjena izplačilu UTD, bodo predstavljala neposredno finančno injekcijo v gospodarstvo. To pomeni večjo potrošnjo in posledično višjo gospodarsko rast. UTD bo zelo verjetno izboljšal tudi pogoje gospodarske konkurenčnosti. Nekatere posameznike bo spodbudil k večji podjetnosti, saj bo strah pred najhujšim pomanjkanjem in negotovostjo glede eksistenčnih sredstev nižji. Pozitivno bo vplival na trg dela, saj bo omogočil krajši delovni čas s tem pa višjo zaposlenost (več zaposlenih, ki manj delajo) in se tako zoperstavil pojavu (angl. *jobless growth*). Na trg dela bo vpeljal prvine varne prožnosti. Mladim bo olajšal iskanje prve zaposlitve, saj bo omogočil brezplačno študijsko prakso, kar bo nekakšen most med študenti in delodajalci. Možno je tudi, da bo UTD znižal stroške dela in tako razbremenil gospodarstvo.

Nekateri ekonomski argumenti za uvedbo UTD:

1. Prehod v »postfordistično« industrijo in vsesplošna informatizacija družbe sta s seboj prinesla krčenje klasičnih industrijskih zaposlitev (osemurna zaposlitev za nedoločen čas). Takšnih služb je zaradi tehnološkega razvoja čedalje manj in tako bo tudi v prihodnje (Korošec, 2010, str. 73–74).
2. Z naraščanjem kompleksnosti tehnologije rasejo tudi nagrade za zmožnost priučitve opravljanja zahtevnih služb, hkrati pa je manj takšnih zaposlitev, ki se jih lahko nauči opravljati vsakdo. Uvedba UTD bo ta pojav v veliki meri ublažila (Dore, 2004, str. 85).
3. Sistemu UTD bi morali biti naklonjeni tudi delodajalci. UTD je korak k večji prožnosti trga dela, ker spodbuja lažje odpuščanje in najemanje dela in tako lažja usposabljanje ter delo s krajšim delovnim časom (McFate, 2004, str. 100).
4. Finančni kapital si prisvaja rento, ki mu ne pripada v celoti. Konkurenčnost podjetij je namreč v vedno večji meri odvisna od zunanjih dobaviteljev znanja. V tem primeru je UTD kolektivna investicija družbe v znanje posameznika, ki ima določene pozitivne učinke na podjetniški ravni (Kešeljević, 2011, str. 239).
5. UTD bi pripomogel k razvoju socialnega podjetništva, saj bi težje zaposljivim skupinam ljudi in prostovoljcem zagotovil materialno osnovo bivanja. Tako bi omogočil, razvoj delovnih mest v socialnem podjetništvu in olajšal prehod v običajno zaposlenost (Vesel, 2011, str. 272).

Z ekonomskega vidika uvedba UTD omogoča prehod v sistem varne prožnosti na trgu dela. Z manjšanjem ekonomske negotovosti povečuje spodbude za podjetniške iniciative in hkrati spodbuja razvoj socialnega podjetništva. Prav tako prispeva k potrebnemu prevrednotenju dela in njegovi prilagoditvi na razmere v modernih ekonomijah. V kriznih časih je pomembno tudi to, da bo UTD zvišal kupno moč prebivalstva in s tem povečal likvidnost celotnega gospodarstva.

3 SODOBNA KRIZA KOT PRILOŽNOST ZA POSODOBITEV SOCIALNE DRŽAVE

Ko je poleti leta 2007 zaradi okuženih hipotekarnih obveznic in ostalih nevarnih finančnih produktov v ZDA izbruhnila finančna kriza, si ni nihče predstavljal, kako uničujoče bodo njene razsežnosti. A pok finančnega balona, ki so ga pred tem desetletja uspešno napihovali špekulanti in je kasneje dodobra pretresel globalno gospodarstvo, je predstavljal samo prvi potresni sunek. Drugi sunek je prišel v obliki posluženih protikriznih mehanizmov, ki temeljijo na državni intervenciji in javnemu zadolževanju. S tem je bila dosežena kolektivizacija posledic napačnih odločitev posameznikov in interesnih skupin. Zaradi tega so običajni ljudje, ki s finančnimi akrobacijami niso imeli opravka, sistemov, ki jih omogočajo, pa sploh ne poznajo ali ne razumejo, danes pod enormnim pritiskom. Nanje pritiskata dve dimenziji krize. Prva dimenzija je finančna (v tem trenutku jo lahko imenujemo bančna). Ta najeda gospodarstvo in jo običajni ljudje čutijo v obliki izgube delovnih mest, gospodarstvo v celoti pa v obliki kreditnega krča. Druga dimenzija pa je socialna in je posledica posluženih protikriznih mehanizmov, ki temeljijo na vsesplošnem zmanjševanju državnih izdatkov za socialo, izobraževanje, investicije ipd. Izmed vseh področij se zdi, da je najbolj na udaru socialna država. To civilizacijsko pridobitev na eni strani najedajo vse večje potrebe prebivalstva po socialni pomoči, na drugi pa krčenje sredstev, ki jih država nameni za socialno pomoč.

Kriza se je z neverjetno hitrostjo iz finančne materializirala v dolžniško in fiskalno. Upoštevajoč potek dogodkov, bo naslednji stadij kriza socialne države. Reševanje finančne krize je tako postalo prva in najnevarnejša grožnja socialni državi. Takšno reševanje ni in ne more biti politično pravično. Še posebej zato ne, ker smo že v obdobju pred krizo v Evropi, ki je zibelka socialne države, imeli nezavidljive podatke o revščini in socialni izključenosti. Po podatkih Eurostata iz leta 2010 v Evropski uniji 23,5 % vseh prebivalcev živi na pragu revščine (ali pod njim) in/ali je socialno izključenih. Po prejemu socialnih transferjev se slika bistveno ne izboljša: izpostavljenih revščini ostaja 16,4 % celotnega prebivalstva EU oziroma 81 milijonov ljudi (Eurostat, 2010). Med vsemi starostnimi skupinami so revščini najbolj izpostavljeni mladi, stari med 18 in 24 let; v tej starostni skupini je relativno revnih 21,2 % oziroma eden od petih. Zaradi revščine pa trpijo tudi številni zaposleni. V EU je 8,5 % ljudi revnih, kljub temu da delajo oziroma so zaposleni (Eurostat, 2010). Z nadaljevanjem slabih gospodarskih razmer pričakujemo dodatno

poslabšanje razmer na trgu dela in nadaljnjo rast brezposelnosti. Torej, ker socialno državo na eni strani najeda konvencionalno reševanje krize (zmanjševanje državnih izdatkov za socialo), na drugi strani pa so zaradi krize pritiski na socialno državo vedno večji (več brezposelnih in pomoči potrebnih), menimo, da je potreben nov razmislek o prihodnosti socialne države. Zdi se, da rešitve v polju konvencionalnega in poznanega ne bodo zadostovale in bodo potrebne (morda celo alternativne) sistemske reforme. Eden od poskusov je UTD, čeprav je na prvi pogled morda nekoliko nesmiselno, da v obdobju velikih dolgov in splošnega pomanjkanja denarja država vpelje tako obsežno, močno in ekspanzivno socialno politiko. A zdi se še bolj nesmiselno, da država rešuje bančni, finančni in monetarni sistem, torej tiste, ki so krizo zakrivali, v škodo socialne države, torej tistih, ki niso zakrivali ničesar.

V Evropi se ta trenutek dogaja prav to. Pomoč je namesto prebivalstvu namenjena bančnemu in finančnemu trgu, kapitalu in valuti. Na račun socialne države rešujemo preverjeno zgrešeno ekonomsko logiko. Na tem mestu se zato pojavlja vprašanje, kdo ima interes za takšno početje. V prvi vrsti so to tisti, ki jim je kapitalizem, zgrajen na finančnih balonih, prinesel največ. To so banke, ki si lastijo pravico do ustvarjanja denarja skozi delne rezerve. Finančne inštitucije, ki upravljajo z več sredstvi, kot je svetovni bruto proizvod. Multinacionalna podjetja, ki so s svojimi lovskami pregloboko vpeta v sistem, da bi dovolila, da propade. Velike države, ki zaradi svoje politične in gospodarske moči v mednarodnih inštitucijah postavljajo lastna pravila igre. Tukaj so še politiki, ki jim zmaga na volitvah pomeni sredstvo za izpolnjevanje lastnih gmotnih ciljev, in doktrinarni fanatiki ter fundamentalisti. Skupni imenovalec, ki družijo vse te igralce, je kapital. Očitno je edino, kar jih zanima, njegovo oplajanje in zaščita. Zato je zamenjava obstoječe ekonomske logike, ki temelji na špekulacijah, hitrih zaslužkih in izkoriščanju moči, nekaj, kar si ta majhna, a raznolika in močna, interesna skupina najmanj želi. Subjekti v tej interesni skupini so med sabo tako tesno povezani, da bodo skušali narediti vse, da svoj položaj rešijo. V tem poskusu so rešilno bilko našli v javnih financah. Le države lahko imajo zadostno količino sredstev, da jim pomagajo iz primeža lastnih pasti. Eden od paradoksov reševanja krize je zato tudi ta, da z državnim denarjem rešujemo tiste, ki so zagovarjali čim manjšo vlogo države.

Običajni ljudje so stisnjeni v kot. Mnogim razmere v gospodarstvu ne omogočajo več dostojnega življenja, mnogim socialna država več ne lajša stiske. To so nevarne družbene razmere, ki lahko vodijo v nastanek nacionalističnih in populističnih politik. Menimo, da je socialna država še zadnji branik pred družbenim razkrojem, zato moramo narediti vse, da jo ohranimo in ojačamo.

4 OBLIKE DRŽAVNE POMOČI V SOCIALNI DRŽAVI

Evropske države so od druge svetovne vojne naprej razvijale močan in obsežen sistem socialnega varstva. Prevladalo je prepričanje, da je ena izmed nalog države poskrbeti za kakovost življenja in varnost ter blaginjo svojih prebivalcev, še posebej, če se ti znajdejo v neugodnih življenjskih razmerah. Država to dosega z različnimi oblikami pomoči.⁶ V Sloveniji zgolj za prejemke in programe socialne zaščite letno namenimo 21,4 % bruto domačega proizvoda (BDP), kar je primerljivo z ostalimi članicami EU; v EU je povprečje 26,4 % (UMAR, 2011).

Socialna država, ki je nastala kot odgovor na nečloveške delovne razmere v začetni fazi kapitalizma, velja za civilizacijsko pridobitev in je evropska komparativna prednost. Zaradi evolucije kapitalizma, demografskih trendov in krize pa se pojavlja utemeljen dvom, ali lahko obstoječa evropska socialna država preživi.

V večini razvitih držav, še posebej v Evropi, je v veljavi kombinacija Bismarckovega in Beveridgeovega sistema socialne varnosti; Bismarckov temelji na vplačanih sredstvih, Beveridgeov pa na pobranih davkih in z razliko do Bismarckovega deluje prerazdelitveno. Oba sistema imata enake cilje: zmanjšati revščino in dohodkovno neenakost, povečati socialno varnost posameznikov in zmanjšati njihovo izpostavljenost nepredvidenim situacijam. Vzdržnost obeh sistemov močno najedajo demografske spremembe (staranje prebivalstva), ki jih ne Bismarck ne Beveridge nista predvidela. V Bismarckovem sistemu socialne varnosti se staranje prebivalstva odraža v razmerju med upokojenimi in delovno aktivnimi; v letu 2000 je v EU to razmerje znašalo 1 proti 4, projekcije za 2050 pa napovedujejo, da se bo razmerje zmanjšalo na 1 proti 2. To pomeni, da bo vedno manj zaposlenih financiralo vedno več upokojenih. V Beveridgeovem sistemu staranje prebivalstva, predvsem zaradi večjih potreb v zdravstvu, predstavlja večje pritiske na državne prihodke od davkov; vse več je starejših, ki so bolj nagnjeni k obolenjem in pogosteje potrebujejo zdravstveno oskrbo, po drugi strani pa so tudi moderne zdravstvene storitve, pripomočki in tehnologije dražji.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na tisti del socialne države, ki zajema oblike socialne pomoči, natančneje na pomoč v hrani in denarju. O brezplačnem dostopu do zdravstva in šolstva, ki sta tudi pomembna elementa socialne države, v diplomski nalogi ne bomo govorili. Pokojninski sistem bomo obravnavali v naslednjem poglavju.

⁶ Poleg socialne pomoči v socialno državo sodita tudi brezplačen dostop do zdravstva in šolstva.

4.1 Obstoječa socialna pomoč: pomoč v hrani in denarju

Najpogostejša oblika državne pomoči v Evropi je denarna pomoč. Države z namenom zagotavljanja socialne varnosti prebivalcem izplačujejo različne oblike denarnih transferjev. Večina jih temelji na ciljnosti, selektivnosti in pogojenosti. Pomoč je **ciljna**, če je namenjena specifični skupini ljudi, ki mora pripadnost skupini najprej dokazati. Preizkus upravičenosti ponavadi temelji na dokazovanju revščine, starosti, zmožnosti dela ipd. Državna pomoč je **selektivna**, če od upravičenca zahteva določene pogoje, kot je npr. upravičenost na podlagi preverjanja sredstev posameznika. Državna pomoč je **pogojena**, če zahteva določen način obnašanja, ki pa je v večini primerov povezan z zaposlitvijo.

Poleg pomoči v denarju v Evropi poznamo tudi pomoč v hrani. Ta je namenjena najrevnejšemu in najbolj izključenemu delu prebivalstva.

V nadaljevanju bomo analizirali prednosti in slabosti teh dveh oblik pomoči. Pri tem si bomo pomagali z načeli Mednarodne delavske organizacije (v nadaljevanju ang. ILO):

1. **Načelo varnosti** – politika je pravična, če izboljša varnost najranljivejši skupin ljudi.
2. **Načelo paternalizma** – politika je pravična, če ne uvede nadzora nad določenimi skupinami ljudmi, ki ga ni uvedla za vse skupine.
3. **Načelo pravice-ne-milosti** – politika je pravična, če okrepi pravice prejemnikov in zmanjša diskrecijsko moč izvajalcev.
4. **Načelo ekoloških omejitev** – politika je pravična, če ne vključuje ekoloških stroškov.
5. **Načelo dostojnega dela** – politika je pravična, če ne ovira ljudi pri opravljanju dela na dostojen način in ne slabša položaja najbolj negotovih skupin ljudi.

Najprej bomo pod drobnogled vzeli manj obširno in kompleksno pomoč v obliki hrane.

4.1.1 Pomoč v hrani

Pomoč v hrani (tudi subvencije za hrano) je ena izmed osnovnih oblik pomoči. Odziva se na prednostne potrebe revnih in sodi med ukrepe za zmanjševanje revščine. Temelji na samoizbiri; revni bodo želeli in cenili pomoč v hrani, nekoliko premožnejši ne. EU za tovrstno pomoč namenja okoli 500 milijonov evrov letno, od tega Slovenija 2,5 milijona evrov. Kljub relativno nizkemu znesku, ki ga država namenja za pomoč v hrani, je le-ta pomemben ukrep pri blaženju revščine. Dokaz za to so pogosto izpraznjena skladišča Karitasa in Rdečega križa, ki pri nas skrbita za razdeljevanje hrane.

Prva kritika pomoči v obliki hrane izhaja in načela varnosti: nekateri najranljivejši morda ne potrebujejo hrane oziroma jim dodatna hrana ne zagotavlja večje varnosti. Poleg tega lahko tovrstna pomoč zgreši svoj cilj, tako da doseže ljudi, ki dodatne hrane ne

potrebujejo, a izpusti tiste, ki jo, vendar so težje dosegljivi. Ta pomoč je tudi paternalistična, saj predpostavlja, da je tisto, kar ljudje potrebujejo, več hrane.

Pomoč v hrani ima lahko tudi izkrivljajoče tržne učinke. Če hrana izvira iz tujine, lahko pomoč izniči spodbude za lokalne proizvajalce. Posledice tega so lahko nižja zaposlenost in slabši življenjski pogoji. Prav tako je lahko dotok dodatne hrane zavajajoč signal lokalnim kmetom in proizvajalcem ter trgovcem. Zaradi tega tovrstna pomoč ni v skladu z načelom dostojnega dela.

Ker lahko pomoč v hrani in subvencije za hrano povzročijo občutek dobrotelčnosti in ne pravičnosti, tovrstna pomoč krši načelo pravice-ne-milosti. Poleg tega nosi pomoč v hrani s sabo razmeroma visoke transakcijske in administrativne stroške, kar krši načelo ekoloških omejitev.

Pomoč v hrani ne izpolnjuje niti enega načela ILO. Verjetno tudi zaradi tega na evropski ravni poteka razprava o ukinitvi pomoči v hrani.

4.1.2 Denarni transferji

Denarni transferji se, v primerjavi s pomočjo v hrani, pri izpolnjevanju načel ILO odrežejo nekoliko bolje. V Sloveniji so najpogostejše oblike denarnih transferjev denarna socialna pomoč, nadomestilo za brezposelnost, varstveni dodatek, štipendije, otroški dodatek itd. V proračunu Slovenije za leto 2012 je za denarne transferje predvidenih 1,345 milijarde evrov.⁷

Pozitivne lastnosti so hitrost in transparentnost prejemanja transferjev, ki prejemnikom omogočajo, da denar porabijo, kot sami želijo. To povečuje avtonomnost posameznika in ohranja njegovo dostojanstvo tudi v težkih časih.

Denarni transferji so zelo pomembni tudi za dvig kupne moči prebivalstva. Ta se v krizah ali po naravnih katastrofah zmanjša, kar pa nujno ne velja za ponudbo hrane ali drugih dobrin. Na ta način lahko gospodarstvo absorbira proizvodnjo, ki je sicer ne bi moglo, kar omili ekonomske posledice nepredvidenih dogodkov.

Z razliko od pomoči v obliki hrane denarni transferji omogočajo poplačilo dolgov, investicije in serijo drugih iznajdljivih in/ali strateških odločitev, ki lahko vodijo k izboljšanju razmer v družbi (Standing, 2008, str. 10–13). Prav tako imajo denarni transferji manjše distribucijske stroške in so zaradi narave prejemanja prijaznejši do upravičencev.

⁷ Tudi po rebalansu proračuna se ta vsota ni bistveno spremenila. Spremenile so se zgolj višine sredstev, namenjene za posamezne transferje.

Upošteevajoč načela ILO, pa imajo tudi obstoječi denarni transferji vrsto pomanjkljivosti. Zaradi svoje pogojenosti pogosto ne dosežejo najranljivejših skupin ljudi, kar ni v skladu z načelom varnosti. Prejemniki denarnih transferjev so izpostavljeni nadzoru in stalnemu dokazovanju, da so do pomoči upravičeni. Zato je tudi tovrstna pomoč paternalistična.

Pomembna pomanjkljivost denarnih transferjev je tudi pojav »pasti revščine« in »pasti nezaposlenosti«, ko se posameznik odloča med zaposlitvijo in prejemanjem pomoči. Za posameznika racionalna rešitev, da hkrati prejema socialno pomoč in dela na črno, je za družbo škodljiva. Poleg tega so nekateri denarni transferji pogojeni z zaposlitvijo, torej s formalnim delom in ne upoštevajo neformalnega dela. S tem je kršeno načelo dostojnega dela. Zaradi vseh pravil in omejitev pa denarni transferji zahtevajo tudi obsežen administrativni aparat. Slednje interpretiramo kot kršenje načela ekoloških omejitev.

Tako pomoč v hrani in kot tudi različne oblike pomoči v denarju imajo številne težave pri izpolnjevanju načel ILO. Pri pomoči v hrani je bistvena težava ta, da ni nujno, da najranljivejši potrebujejo več hrane. Raznim pomočem v denarju pa največ težav povzroča pogojenost. Od tod izvirajo bistvene pomanjkljivosti, ki pomembno vplivajo na učinkovitost pomoči.

4.1.3 Univerzalni denarni transfer kot nova oblika socialne države

Univerzalni denarni transfer ni pogojen in je namenjen vsem prebivalcem, s čimer zadovoljuje načela paternalizma, varnosti in pravice-ne-milosti. Zaradi nepogojenosti prav tako izpolnjuje načelo dostojnega dela, saj ne daje prednosti nobeni od oblik dela; ne plačanemu delu (zaposlitvi) in ne neplačanemu delu, kot je na primer skrb za otroke ali onemogle. Univerzalni denarni transfer spodbuja različne oblike dela in omogoča posamezniku, da se sam odloči za eno od oblik. Poleg tega se izogne »pasti revščine« in »pasti nezaposlenosti«, saj bo tudi tisti, ki bo povišal svoj osebni dohodek, še vedno upravičen do tega transferja. Prav tako ima univerzalna shema pomoči zelo majhen vpliv na izkrivljanje tržnih zakonitosti in konkurenco.

Univerzalna shema pomoči ne krši načela ekoloških omejitev, saj je administrativno enostavna in prinaša razmeroma nizke stroške režije. Prav tako je zelo malo prostora za izkoriščanje in goljufanje sistema ter korupcijo. Poleg tega prejemnikov ne stigmatizira. Zaradi svoje univerzalne narave poveča družbeno solidarnost, socialne vezi in enakost.

Iz ekonomskega vidika je zelo pomembno tudi to, da bodo prejemniki univerzalnega denarnega transferja dodatni denar porabili za dobrine in storitve lokalnih proizvajalcev, kar bo spodbudilo lokalno povpraševanje in zaposlenost (Standing, 2008, str. 23–26).

Ugotavljamo, da izmed vseh socialnih transferjev le univerzalni denarni transfer zadovoljuje vseh pet načel Mednarodne delavske organizacije:

1. izboljša varnost najranljivejših skupin ljudi,
2. nadzor nad prejemniki transferja odpade, ker praktično ni nič za nadzirati,
3. opolnomoči posameznika,
4. ne vključuje ekoloških stroškov,
5. ne daje prednosti nobeni obliki dela.

Tabela 1: Načela ILO

		NAČELA ILO				
		VARNOSTI	PATERNALIZMA	PRAVICE-NE-MILOSTI	EKOLOŠKIH OMEJITEV	DOSTOJNEGA DELA
POMOČ	V DENARJU	NE; zaradi pogojenosti pogosto ne doseže vseh, ki bi pomoč potrebovali.	NE; prejemniki so izpostavljeni nadzoru in stalnemu dokazovanju.	NE; povzroča občutek miloščine.	NE; zaradi pogojenosti zahteva obsežen administrativni aparat.	NE; spodbuja zgolj formalno delo, vodi v »past revščine« in »past zaposlenosti«.
	V HRANI	NE; nekaterim več hrane ne pomeni več varnosti.	NE; predpostavlja se, da ljudje potrebujejo več hrane.	NE; povzroča občutek dobrotelosti.	NE; visoki transportni in administrativni stroški.	NE; izkrivlja tržne učinke.
	UTD	DA; izboljša varnost vseh.	DA; zaradi nepogojnosti ni potreben nadzor nad prejemniki.	DA; zaradi univerzalnosti je UTD pravica vseh.	DA; zaradi univerzalnosti ne zahteva obsežne administracije in visokih stroškov režije.	DA; ne daje prednosti nobeni obliki dela.

Vir: Prirejeno po G. Standing, *How Cash transfers promote the Case of basic Income*, 2008, str. 23-26.

Verjetno tudi zaradi naštetih pozitivnih lastnosti univerzalnega denarnega transferja v ameriški zvezni državi Aljaska od leta 1982 del sredstev, ustvarjenih s prodajo nafte, nepogojeno izplačajo prebivalcem. Odločitev je izvirala iz skrbi, da bi dobrobiti od prodaje nafte imele le trenutne generacije. V letu 2011 so tako 676.000 upravičencem, od skupno 722.718 prebivalcev, izplačali po 1174 dolarjev na osebo. Skupno je to znašalo več kot 793 milijonov dolarjev. Aljaska s tem že več kot 30 let dokazuje, da je izvedba UTD možna in mogoča. Pri njih jo financirajo z dobičkom od prodaje nafte, kar pa je samo ena izmed možnosti. Zreli za prerazporeditev so tudi dobički ostalih podjetij, ki upravljajo z naravnimi viri, dobički visokotehnoloških podjetij ter dobički bank, finančnih institucij in monopolistov.⁸

⁸ Potencialnih virov financiranja se bomo lotili v zadnjem poglavju.

Z vidika izpolnjevanja načel ILO se nobena socialna politika na odreže bolje od UTD. Pravzaprav je UTD edini v naboru ukrepov socialne politike, ki izpolnjuje vseh pet načel. Ostali ukrepi se temu niti ne približajo. Zaradi svojih lastnosti (nepogojenosti in univerzalnosti v prvi vrsti) je tako med vsemi transferji, namenjenimi zagotavljanju socialnega varstva, z vidika posameznika najboljši. Prav tako se v primerjavi z ostalimi oblikami pomoči odlično odreže tudi z vidika države (nizki administracijski in režijski stroški). Ne nazadnje je UTD zaradi stalnosti prejemanja najprimernejša oblika pomoči v negotovih časih. V luči posodabljanja in reforme socialne države je med vsemi transferji UTD najboljša in edina možna rešitev.

5 PREDLOG UVEDBE UTD V SLOVENIJI

Do sedaj smo UTD obravnavali s širšega občega vidika. V tem delu diplomske naloge pa se bomo lotili njegove uvedbe. Referenčna točka bo delovni zvezek z naslovom *Predlog UTD v Sloveniji*, ki ga je ponudila Valerija Korošec. V njem avtorica celostno obdela UTD in predlaga konkretne rešitve. Kljub temu da je njen prispevek k javni razpravi na tem področju nemogoče zanemariti, se z njo – tudi v nekaterih izhodiščnih točkah – ne strinjamo; to bomo tam, kjer bo treba, tudi izpostavili.

Strinjamo pa se, da Slovenija nujno potrebuje rešitev v obliki univerzalnega temeljnega dohodka. Temu bomo dodali argumente, zakaj je Slovenija za takšno rešitev tudi primerna.

5.1 Zakaj je Slovenija primerna za uvedbo UTD?

V naslednjih vrsticah bomo ugotovili, zakaj je Slovenija primerna za uvedbo UTD. Bistvene lastnosti so: država prebivalcev, socialna država in egalitarna družba. Z vidika izvedljivosti sta nezanemarljivi tudi enotnost, ko gre za pomembne odločitve in majhnost v smislu površine in števila prebivalcev.

V začetku 90. so se običajni ljudje – prebivalci takratne Socialistične republike Slovenije – odločili za samostojno pot in z močno voljo ter s pogumom razglasili neodvisnost od Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ). Slovenija je torej država njenih prebivalcev in kot taka ne bi smela pustiti na cedilu tistih, zaradi katerih volje je nastala. To je pomemben argument za razmislek o prerazdelitvi ustvarjenega.

Ustava Republike Slovenije določa, da je Slovenija socialna država. To ustavno določilo skušamo pri nas vzdrževati z vseobsegajočim sistemom socialnega varstva, ki pa z leti vse slabše izpolnjuje svoje poslanstvo. Sistem je zapleten, brez natančnih premoženjskih statistik, omogoča kopičenje pravic, zaradi hitrega spreminjanja ekonomskega okolja pa

postaja tudi neustrezen in neučinkovit.⁹ V luči ohranjanja socialne države moramo zato sistem socialnega varstva reformirati.

Tretja lastnost naše države oziroma družbe je, da smo kljub drugačnemu trendu še vedno zelo egalitarna družba. Ginijev koeficient, ki meri dohodkovno neenakost med prebivalstvom, je v Sloveniji leta 2010 znašal 0,238 in je med nižjimi na svetu; povprečje EU je 0,305 (Eurostat, 2010). Tudi dohodkovna neenakost, ki je samo eden od kazalnikov socialne neenakosti in izključenosti, sama po sebi ni kritična; kvintilni količnik (80/20), ki kaže razmerje dohodkov med 20 % prebivalstva z najvišjimi dohodki in 20 % prebivalstva z najnižjimi dohodki, je v letu 2010 znašal 3,4, v EU pa 5 (Eurostat, 2010).¹⁰ Kazalniki dohodkovne neenakosti torej kažejo, da je dohodek v Sloveniji relativno enakomerno porazdeljen (vsaj v primerjavi z ostalimi državami). To pomeni, da je pri nas socialna enakost vrednota in smo Slovenci veliko bolj odprti in dojemljivi za ukrepe, ki jo utrjujejo, in nedojemljivi za ukrepe, ki jo rušijo. Gre za pomembno utež pri politični sprejemljivosti ideje UTD.

Naštete lastnosti (država ljudi, socialna država in egalitarna družba) so platforma ideološko-politične narave, ki Slovenijo naredijo zrelo za uvedbo UTD. Slovenija pa ima še eno značilnost, ki lahko pomembno vpliva na to, da uvedba poteka gladko in nemoteno. To je njena majhnost po površini in številu prebivalcev. Lastnost Sloveniji omogoča, da deluje hitro, prilagodljivo in učinkovito. S prehodom z dinarja na tolar in kasneje na evro smo to že dokazali; zamenjava treh monetarnih sistemov v relativno kratkem obdobju je potekala gladko, brez večjih šokov in nevšečnosti. Sistemske reforme so v naši državi teoretično precej lažje izvedljive, v primerjavi z nekaterimi večjimi, kompleksnejšimi družbami. Za uvedbo UTD imamo torej tudi primerne ekonomsko-tehnične pogoje: prilagodljivost, vzpostavljene institucionalne okvirje, ekonomsko in politično voljo, ko gre za pomembne spremembe in določitve.

5.2 Zakaj Slovenija potrebuje UTD?

Ugotavljamo, da je Slovenija zaradi dane ideološko-politične platforme in ustreznih ekonomsko-tehničnih pogojev primerna za uvedbo UTD. Poleg tega zaradi globalnih težav, ki pomembno vplivajo na naš vsakdan, tranzicijskih zaostankov in pasti postindustrijske družbe ter krize, UTD tudi potrebuje.

⁹ Sistem je toliko bolj na udaru, če upoštevamo trenutne vladne predloge v zvezi z reševanjem krize.

¹⁰ Med kazalniki socialne neenakosti so veliko bolj nevarne neenake možnosti in neenaka zakonska ali politična obravnava. A tu gre v veliki meri za vprašanje pravne države.

Problemi, ki jih v diplomskem delu vidimo kot priložnosti za uvedbo UTD in pomembno vplivajo na trenutno gospodarsko, socialno in psihološko stanje prebivalcev RS (Korošec, 2010, str. 7):

1. dolgoročna sistemska kriza,
2. globalizacija in pomanjkanje njenega nadzora,
3. gospodarski razvoj na meji okoljsko sprejemljivega,
4. večanje razkoraka med bogatimi in revnimi,
5. večanje števila revnih,
6. vse manjše zaupanje v načela neoliberalizma kot prevladujoče ideološke doktrine,
7. nedozorelost domačih institucionalnih okvirjev in nekritično prilagajanje tujim institucionalnim in vrednostnim okvirjem,
8. pomanjkanje lastnega razmisleka o razvoju lastne države.

V Sloveniji smo ideologijo neoliberalnega tržnega fundamentalizma cepili na institucionalno, kulturno, vrednostno in človeško podlago 50 let socializma, enakosti in solidarnosti (Korošec, 2010, str. 8). Slovensko prebivalstvo je od prehoda k liberalnim načelom pričakovalo veliko, a je 20 let po osamosvojitvi razočarano in pesimistično, med mladimi pa vladata apatija in resignacija.

Koktajl problemov, v kateremu tiči slovenska zastavica, je začinjen še z invalidno pravno državo in nesposobnostjo ter nezrelostjo upravljalskih elit. To botruje k dodatnim anomalijam: izkoriščanju javnih razpisov, nastajanju kartelov, »tajkunskim« kreditom, izčrpavanju državnih podjetij, neplačevanju prispevkov za zaposlene, minimalnim plačam, ki ne zadoščajo za življenje ipd.

Zaradi vseh zgoraj naštetih težav slovenska država vse težje opravlja pomembne družbene funkcije, kot so ekonomska, socialna, humanitarna, ekološka, kulturna in izobraževalna.

Uvedba UTD bi stanje popravila: državi bi omogočila učinkovito izpolnjevanje svojih nalog in s tem prebivalcem vrnila izgubljeno zaupanje vanjo.

5.3 Nekatera teoretična in praktična vprašanja uvedbe UTD v Sloveniji

Razpravo okoli uvedbe UTD spremljajo tako teoretična kot tudi praktična vprašanja. Odgovori nanja so ključni za razumevanje koncepta UTD in določanje njegove oblike. Ker pa bo uvedba UTD imela močan interdisciplinarni učinek, je treba tudi predvideti do kakšnih sprememb oziroma prilagoditev bo prišlo na nekaterih dotičnih področjih.

Temeljna vprašanja, ki določajo okvir uvedbe UTD:

1. Kdo bodo upravičeni prejemniki UTD?
2. Kakšna naj bo višina UTD in njeno razmerje do ostalih vrst dohodka?

3. Bo UTD zgolj denarni prejemek ali bodo vanj vključeni tudi razni vavčerji, pomoč v blagu ipd.?
4. Kako bo uvedba UTD vplivala na sistem socialnega varstva?
5. Kako bo uvedba UTD vplivala na pokojninski sistem?
6. Kako bo uvedba UTD vplivala na davčni sistem?
7. Kako bo potekalo financiranje UTD?

V podpoglavjih, ki sledijo, bomo podali odgovore na ta vprašanja, ki neločljivo spremljajo uvedbo UTD.

5.3.1 Kdo bodo upravičeni prejemniki UTD?

Koroščeva (2010, str. 20–22) predlaga, naj UTD prejemajo tako vsi državljani RS kot tudi stalni prebivalci, ki tukaj nepretrgoma živijo 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let. Tukaj vidimo več težav. Najprej lahko državljani RS živijo tudi zunaj Slovenije in z njo nimajo praktično nobenega opravka, zato ni smiselno, da so v neki drugi državi deležni slovenskega UTD. Državljanstvo se nam torej ne zdi primeren pogoj. Prav tako se ne strinjamo, da morajo migranti, preden postanejo upravičenci do UTD, tukaj živeti določeno število let. UTD bo vplival na mnoga področja (plačni sistem in kolektivne pogodbe, sistem socialnega varstva itd.), zato bodo tisti, ki ga ne prejemajo, a živijo v okolju, prilagojenemu UTD, v podrejenem položaju v primerjavi z ostalimi.

Koroščeva (2010, str. 40) izmed prejemnikov UTD nekako izvzame tudi zaposlene. Predlaga namreč, naj se zaposlenim del plače zgolj prenakaže preko davčne uprave, zato da jim je ta dohodek formalno zagotovljen. Razpoložljiv mesečni dohodek bi torej pri zaposlenih tudi po uvedbi UTD ostal enak. UTD bi si »financirali sami« iz svojih dohodkov. Po našem mnenju morajo UTD v enaki obliki prejemati vsi, torej tudi zaposleni. Le tako bodo dobrobiti UTD prišle na polno do izraza. Poleg tega pa so razmere na trgu dela v Sloveniji vse prej kot vzpodbudne. Najprej so tu težave z nizkimi plačami: pri nas skoraj dve tretjini zaposlenih (65,6 %) prejemata plačo, ki je nižja od povprečne (SURs, 2011). Poleg tega imamo v primerjavi z EU eno najvišjih intenzivnosti dela, med največ odsotnosti zaradi bolezni in zelo nizko zadovoljstvo z delom. Težave s trgom dela se kažejo tudi pri zaposlovanju mladih. Delež začasnih zaposlenih, starih med 15 in 24 let, znaša 66,7 %, kar je najvišje med vsemi državami EU. Ne nazadnje kar 37 % Slovencev sovraži svojo službo, in to kljub temu, da Slovenci med vsemi Evropejci najvišje vrednotimo delo (Korošec, 2010, str. 8). Zaradi naštetih razlogov se nam kakršnokoli izvzemanje zaposlenih izmed prejemnikov UTD ne zdi smiselno.

V diplomskem delu se nagibamo k temu, da je UTD vezan na stalno prebivališče, torej da so vsi, ki imajo stalno prebivališče v RS, avtomatsko upravičeni do UTD.¹¹ To pomeni, da so v naši različici do njega avtomatsko upravičeni tudi vsi novorojenčki s stalnim prebivališčem v Sloveniji. Ker pa novorojenčki sami s seboj nimajo stroškov, predlagamo, da se UTD prenese na starše oziroma skrbnike po naslednji formuli:

1. do otrokove srednje šole otrokov UTD v celoti prejemajo starši,
2. ob vpisu na srednjo šolo otrok začne prejemati polovico (50 %) vsote UTD, polovico (50 %) pa še naprej prejemajo starši,
3. po končani maturi (zaključku srednje šole) otrok začne prejemati polno vsoto UTD.

V prvem obdobju otrokovega življenja je UTD namenjen pokrivanju stroškov (vrtec, hrana itd.), ki jih z vzgojo otrok imajo starši. V srednješolskem obdobju otroci že potrebujejo denar (za malico, prevoz itd.), potrebno pa je tudi, da se navadijo, kako se z njim ravna. Po maturi oziroma po zaključeni srednji šoli otrok začne prejemati polni UTD. Na ta način bomo otroke in njihove starše motivirali za pridobitev vsaj srednješolske izobrazbe. Seveda pa bo vedno obstajal delež otrok, ki osnovne ali srednje šole ne bo končal. Za to skupino otrok je treba določiti nov pogoj, ki pa bo najverjetneje temeljil na dopolnjenih letih. To je naš predlog razdelitve UTD skozi življenje upravičenca in zgolj eden od predlogov. Zdi se nam smiseln, saj UTD vidimo kot nadomestek za čim večje možno število državnih transferjev in olajšav. Dovolj visok UTD, izplačan po opisani formuli, bo brez težav zamenjal transferje, vezane na otrokovo rojstvo, otroški dodatek, subvencije za vrtec, prevoz in malico, štipendije. Po drugi strani pa je UTD, ki ga prejemajo vsi člani družbe – tudi otroci –, resnično univerzalen.

Z razliko do Koroščeve, ki upravičenost do UTD vidi v državljanstvu, se zavzemamo, da so do UTD upravičeni čisto vsi s stalnim prebivališčem v Sloveniji. To pomeni, da bi UTD prejelo 2.055.496 ljudi, kolikor jih trenutno živi pri nas (SURS, 2011). Čeprav smo mnenja, da mora biti UTD osvobojen nepotrebnih pogojev in omejitev, določena pravila in pogoji morajo obstajati. Tako pri določanju stalnega prebivališča kot tudi pri načinu prejemanja UTD skozi posameznikovo življenje.¹²

5.3.2 Kakšna naj bo višina UTD in njeno smiselno razmerje do ostalih vrst dohodka?

Termin »temeljni« namiguje, da mora UTD najprej zagotoviti pokritje osnovnih eksistenčnih stroškov. Zato se zdi v danem trenutku (krize in trenutnega kulturnega

¹¹ Seveda morajo biti pogoji za pridobitev stalnega prebivališča dovolj striktni, da ne bo priseljevanje ali celo fiktivno priseljevanje v Slovenijo preveč privlačno. Kljub vsemu pa poudarjamo, da pišoči vhodne migracije ne jemljemo kot nekaj negativnega. V primeru, da se nekdo preseli v Slovenijo, bo tukaj delal, plačeval davke, kupoval dobrine lokalnih proizvajalcev ipd.

¹² Dodatni pogoji za upravičenost do UTD so lahko tudi izpolnjevanje državljskih obveznosti, kot je npr. udeležba na volitvah, nekaznovanost za težja kazniva dejanja itd.

nivoja), vsaj, kar se višine UTD tiče, smiselno vztrajati predvsem pri zagotavljanju minimalne eksistenčne varnosti (Korošec, 2010, str. 23). S tem se strinjamo. Čeprav je težko določiti, koliko denarja potrebuje vsak posameznik za preživetje (vsi ne potrebujemo enako), je treba višino zneska UTD postaviti dovolj visoko, da bo najranljivejšim prinesla izboljšanje življenjskih razmer. Višina UTD nekje na ravni eksistenčnega minimuma je pomembna tudi z vidika modernizacije sistema socialnega varstva, saj se nagibamo k temu, da bi UTD nadomestil večino oziroma čim večje možno število socialnih transferjev. Z leti lahko višina UTD tudi preseže minimalni standard oziroma se jo regulira glede na potrebe prebivalstva in gospodarstva.

Koroševa (2010, str. 25) v svojem Predlogu UTD v Sloveniji zapiše, da če izhajamo iz UTD, bi lahko bilo izhodiščno razmerje med UTD, minimalno plačo in povprečno plačo 1 : 2 : 3.¹³ Razmerje med temi tremi vrstami dohodka je pomembno zaradi motivacije za delo. Trenutni socialni sistem posameznika pogosto ne motivira za prehod iz neaktivnosti v aktivnost, saj je v določenih primerih na boljšem tisti, ki ni zaposlen, v primerjavi s tistim, ki je zaposlen (past brezposelnosti). Podobno kot Korošec rešitev tega problema ne vidimo v omejevanju socialne pomoči. Rešitev vidimo v uvedbi nepogojenega UTD, kjer se upravičenci ne bodo več ubadali z dilemo, ali naj se vključijo na trg dela ali pa naj raje ostanejo doma, prejemajo socialno pomoč in morda delajo na črno. Strinjamo se tudi, da prilagajanje višine eksistenčnega minimuma trgu dela ni sprejemljivo. Eksistenčni minimum zagotavlja preživetje in socialna denarna pomoč, ki naj bi to zagotavljala, ne sme biti relativno določena glede na trg dela, pač pa absolutno glede na sredstva, potrebna za preživetje (Korošec, 2010, str. 28).

Pri določanju višine UTD je dobro, da upoštevamo cilje, ki jih želimo z uvedbo doseči. V našem primeru so to zagotavljanje eksistenčnega minimuma in s tem opolnomočenje posameznika, izboljšanje in poenostavitev sistema socialne varnosti, dvig kupne moči večine ljudi ter povečanje njihove odpornosti na nepredvidene situacije (krize, naravne katastrofe, epidemije). Prav tako je pri določanju višine UTD pomembno razmerje do ostalih vrst dohodka.

Izhajajoč iz eksistenčnega minimuma, lahko v Sloveniji govorimo o zneskih od 119,95 evra, kolikor znaša vrednost prehrabene košarice, pa do 562,07 evra, kolikor naj bi bila obljubljen trajna denarna socialna pomoč iz leta 2009.¹⁴ Po oceni Inštituta za ekonomska raziskovanja je znesek 562,07 evra tudi minimalni mesečni življenjski strošek za odraslo osebo (MDDSZ, 2012). Ta znesek pa je višji od večine ključnih socialnih transferjev. Presega ga šele minimalna plača za delo s polnim delovnim časom; od 1. januarja 2012 znaša v neto znesku 584,29 evra (ob upoštevanju splošnih olajšav po predpisih o dohodnini

¹³ Ker minimalna plača v Sloveniji znaša 584,29 evra, povprečna v februarju 2012 pa v neto znesku 988,47 evra, bi moral UTD glede na razmerje 1 : 2 : 3 znašati okoli 300 evrov na mesec.

¹⁴ Znesek denarne socialne pomoči bi po Zakonu o socialno varstvenih prejemkih moral od 1. januarja 2012 znašati 450,54 evra, zaradi ukrepov v interventnem zakonu pa znaša 405,60 evra.

in brez upoštevanja morebitnih vzdrževanih družinskih članov (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve, 2012).

Z vidika omenjenih ciljev, ki jih želimo doseči, mora biti višina mesečnega UTD nekje med 119,95 (vrednost prehrabene košarice) in 562,07 evra (ocena minimalnih življenjskih stroškov), pri čemer je treba slediti naslednjemu algoritmu (Korošec, 2010, str. 25):

1. natančno določiti eksistenčni minimum, na katerem je mogoče graditi življenje,
2. »nov sistem« mora večini prebivalstva in predvsem najranljivejšim vsaj v enaki meri zagotavljati socialno (eksistenčno) varnost kot prejšnji oziroma ne sme ogrozati dosedanje ravni socialne varnosti,
3. upoštevati je treba dejstvo, da naj bi bil UTD tudi v smiselnem razmerju do ostalih vrst dohodka.

Povzemamo, da naj bo višina mesečnega UTD z vidika zagotavljanja eksistenčnega minimuma in s tem večje avtonomnosti prebivalstva nekje na intervalu med 119,95 in 562,07 evra. Vsota iz tega razpona lahko nadomesti večino socialnih transferjev in tako omogoči modernizacijo sistema socialnega varstva, poveča pa lahko tudi kupno moč celotnega prebivalstva. Višina UTD in njeno razmerje do ostalih vrst dohodkov sta pomembna predvsem zaradi odločitve posameznika o vključenosti na trg dela. Menimo, da bo nepogojeni UTD v višini eksistenčnega minimuma prepričal mnoge za participacijo na trgu dela, saj odločitev delati ali ne bo več vprašanje posameznikovih preferenc med socialnim transferjem in sivo ekonomijo na eni strani ter zaposlitvijo in formalnim delom na drugi. Past brezposelnosti bo popolnoma odpravljena. Po drugi strani pa bodo nekateri ob gotovosti prejemanja UTD svojo ponudbo dela na trgu zmanjšali. Tukaj vidimo možnost za uveljavitev krajših delovnih urnikov, saj ne pričakujemo, da bi se ljudje ob prejemanju UTD kar tako odrekli zaposlitvi; luknja med prostovoljno brezposelnostjo in 40-urnim tedenskim delavnikom namreč ponuja različne možnosti glede količine, oblike in intenzivnosti dela oziroma zaposlitve.

5.3.3 Bo UTD zgolj denarni prejemek ali bodo vanj vključeni tudi pomoč v blagu, razni vavčerji, boni ipd.?

V predhodnem poglavju ugotavljamo, da so zaradi kompleksnosti in nepredvidljivosti sodobnega življenja obstoječi sistemi blagovnih pomoči neustrezni. Tudi Korošec (2010, str. 33) navaja primer problema neustreznih blagovnih pomoči Karitasa in Rdečega križa; litri olja, kilogrami praška in nič sadja. Pri pomoči v blagu se težave pojavijo tudi pri prevozu in logistiki. Zaradi svojih lastnosti pomoč v blagu ni primerna vključitev v UTD.

Korošec (2010, str. 34) predlaga uvedbo formalnih izobraževalnih in neformalnih aktivacijskih vavčerjev. Tovrstni vavčerji bi zasledovali smisel meritornih dobrin – to so dobrine, ki so zasebne v porabi, oskrba z njimi pa je v javnem interesu. Predlog predvideva, da bi tisti, vključeni v formalno izobraževanje, del univerzalnega dohodka dobili v obliki obveznega izobraževalnega vavčerja. Prostovoljni aktivacijski vavčer pa bi dobil vsak posameznik, z izjemo tistih, ki že prejemajo formalni izobraževalni vavčer. Ideja je v luči zagotavljanja posamezniku nekaj, kar lahko koristi celotni družbi, dobra. Hitro pa se lahko pojavi vprašanje, ali je tisto, kar je najboljše za družbo, tudi najboljše za vsakega posameznika posebej. Odgovor je seveda ne. Vavčerji kršijo načelo paternalizma in prejemniku nalagajo, da del svojega UTD porabi za izobraževanje. To pa je tudi v nasprotju z našim predlogom UTD, kjer želimo prejemniku naložiti čim manj pogojev in omejitev. Menimo, da je UTD kot tak dobra spodbuda za odločitev za izobraževanje. Prejemniki se lahko v določenem trenutku svojega življenja odločijo, da zapustijo trg dela in se posvetijo dodatnemu izobraževanju; z UTD je taka poteza veliko varnejša. Poleg tega ne vidimo nobenih dobrobiti od drobljenja UTD. UTD naj bo enoten in celovit dohodek v denarju, ki bo kar se da nepogojen.

Boni se v smislu distribucije in avtonomnosti pri izbiri dobrin odrežejo nekoliko bolje. So neka srednja pot, vendar pa boni, namenjeni določenemu spisku izdelkov, kršijo načelo paternalizma in izkrivljajo potrošniške navade. Sistem socialne varnosti je lahko še kako popoln, pa ne bo vedel, katere dobrine so za določenega posameznika najprimernejše (primer: kaj bodo boni za hrano kmetu?). Če pa bone razširimo na vse izdelke in storitve in jih kot plačilno sredstvo sprejme tudi država, smo že skoraj pri polnovrednem denarju. Pravzaprav je ključno predvsem to, da plačilno sredstvo – v tem primeru boni – zadovoljujejo neko vsem članom skupnosti lastno potrebo, npr. plačilo davkov, taks, policijskih kazni itd. Ker davke (DDV, od dobička, dohodnino ...) plačujejo tako fizične kot pravne osebe, bi boni za plačilo davkov zelo hitro postali splošno sprejeto plačilno in menjalno sredstvo. Dejansko pa so »boni« za davke v resnici popoln denar oziroma možnost za plačilo davkov je ta lastnost, ki denar naredi splošno sprejemljivega in ga loči od bonov za karkoli.¹⁵

5.3.4 Kako bi uvedba UTD vplivala na sistem socialnega varstva?

Koroščeva (2010, str. 9) predlaga, naj UTD takoj nadomesti različne transferje iz različnih virov, ki so namenjeni varovanju posameznikove eksistence. S tem se strinjamo in dodajamo, da mora UTD nadomestiti čim večje možno število teh transferjev in davčnih olajšav. Postal bo nekakšen super transfer. Bistvene prednosti združenja socialnih transferjev v UTD bodo: poenostavitev, modernizacija in boljša preglednost sistema socialnega varstva, zmanjšanje birokracije in administracije ter z njima povezanih stroškov

¹⁵ Tukaj nakazujemo, kakšen bo naš predlog financiranja UTD.

režije ter večja učinkovitost sistema. Slovenski sistem socialnega varstva ima namreč številne pomanjkljivosti, te so:

1. slabe premoženjske statistike,
2. kopičenje socialnih pravic,
3. past revščine,
4. past brezposelnosti,
5. stigmatizacija in diskriminacija prejemnikov,
6. krivica izbiranja, ker je nekje treba postaviti mejo (cenzus),
7. krivica do delavcev, ki delajo za minimalne ali nizke plače in so kljub temu da delajo, na slabšem kot tisti, ki ne delajo.

Kljub temu da Slovenija neposredno (socialni transferji) in posredno (davčne olajšave) za cilje socialne politike nameni okoli 2 milijardi evrov letno, je 12,7 % prebivalcev tudi po prejemu socialnih transferjev revnih (Eurostat, 2010). Ker sistem kljub svoji zapletenosti ne omogoča zadovoljivih rezultatov, smo mnenja, da je potreben korenitih sprememb.

UTD na intervalu med 119,95 in 562,07 evra mesečno bi brez večjih težav nadomestil naslednje transferje, prejemke in pravice:

1. otroški dodatek,
2. denarno socialno pomoč,
3. varstveni dodatek,
4. državno štipendijo,
5. znižano plačilo vrtca,
6. subvencije za šolsko prehrano,
7. subvencije za študentsko prehrano,
8. subvencijo prevozov za dijake in študente,
9. oprostitev plačila socialnovarstvenih storitev,
10. prispevek k plačilu družinskega pomočnika,
11. subvencijo najemnine,
12. pravico do kritja razlike do polne vrednosti zdravstvenih storitev,
13. plačilo prispevka za zdravstveno zavarovanje,
14. nadomestilo za čas porodniškega dopusta ter
15. nego in varstvo otroka,
16. očetovsko nadomestilo,
17. starševski dodatek,
18. dodatek za veliko družino,
19. pomoč ob rojstvu otroka,
20. državno pokojnino.

UTD bi lahko prevzel tudi funkcijo denarnega nadomestila za primer brezposelnosti. Ta sicer znaša med 350 in 1050 evri, njegovo prejemanje pa je pogojeno in časovno omejeno.

Kljub temu da UTD ne bi presegel 562,07 evra (ocenjena zgornja meja preživitvenega minimuma), menimo, da bi zaradi nepogojenosti in stalnosti prejemanja svojo vlogo opravil vsaj tako dobro kot obstoječe denarno nadomestilo za brezposelnost.

Pričakujemo, da bodo zaradi nepogojenosti in stalnosti prejemanja dobrobiti in končni rezultat v primeru UTD boljši kot v klasičnem sistemu socialnega varstva. Menimo, da s predlagano ureditvijo ne bi le izboljšali položaja večine socialno ogroženih oseb, vsem ostalim pa dali dodatno stabilnost in varnost, ampak bi to v veliki meri pozitivno vplivalo tudi na proračun RS. Z nepogojenim UTD, ko bodo do državnih sredstev upravičeni vsi državljani, se bo obseg državne administracije in birokracije korenito zmanjšal.

UTD bo kot super transfer poenostavil sistem socialnega varstva, ga naredil cenejšega, pravičnejšega in učinkovitejšega.

5.3.5 Kako bi uvedba UTD vplivala na davčni sistem?

Korošec v svojem predlogu predvideva, da bi uvedbo UTD financirali z davčnim prerazdeljevanjem. Izplačevanje UTD in pobiranje davkov vidi kot dve strani enega kovanca. Posebnost njenega predloga je tudi ta, da naj bi si zaposleni UTD financirali sami; del njihove plače bi se jim v obliki UTD prenakazal preko davčne uprave. Tako bi mesečni dohodek zaposlenih ostal enak.

Tukaj se v celoti ne strinjamo. Že v izhodišču menimo, da davčno prerazdeljevanje ni edini način financiranja UTD. Pravzaprav gre za enega najslabših načinov, saj prinaša številne dileme. Ne nazadnje največ kritik na račun UTD izvira ravno iz financiranja UTD preko davčnega prerazdeljevanja. Zaradi razlogov, ki smo jih zapisali v enem od zgornjih podpoglavij, se prav tako ne moremo strinjati z idejo, da zaposleni v resnici sploh ne bi prejeli dodatnega dohodka. Zdi se tudi, da predlog Koroščeve ne bi prispeval k poenostavitvi davčnega sistema, kvečjemu bi ga naredil še nekoliko bolj zapletenega.

V našem predlogu v luči poenostavitve davčnega sistema bi UTD najprej nadomestil vse davčne olajšave. Te predstavljajo prihodek na strani državljana in oportunitetni strošek oziroma odhodek na strani države; z njihovo ukinitvijo bo država pobrala dodatno količino davkov. Ker so davčne olajšave pomembno orodje za manjšanje socialnih razlik in ogroženosti, v gospodarstvu pa so predvsem spodbuda za investiranje v splošno dobro, je priročno, če njihovo ukinitvev pospremi znižanje nekaterih davkov. V mislih imamo predvsem davke, povezane z delom in s potrošnjo fizičnih oseb. Glavnina problema se skriva v paradoksalnem stanju, da imajo pravne osebe več pravic, manj obveznosti in nižjo

povprečno stopnjo obdavčitev prihodkov in potrošnje v primerjavi s fizičnimi osebami.¹⁶ Ljudje smo organizirali podjetja in izumili tehnologijo, da nam služijo kot orodja za doseg lastnih materialnih ciljev, a zdi se, da služimo bolj mi njim kot oni nam. V luči takšnega stanja razmišljamo o ukinitvi oziroma zmanjšanju DDV za dobrine in storitve, ki zadovoljujejo osnovne človekove potrebe, na najnižjo možno raven in o znižanju davčnih stopenj za dohodke od dela fizičnih oseb. Možen ukrep pa je tudi znižanje davka na dobiček.

Poenostavitve davčnega sistema, povečanja njegove učinkovitosti in pravičnosti pa ne smemo doseči samo z zmanjševanjem obveznosti do države. Zato predlagamo razmislek o uvedbi naslednjih dodatnih davkov: davek na luksuz, Tobinov davek (davek na finančne transakcije), proporcionalni davek na vse nepremičnine, davek na tehnološko intenzivno proizvodnjo, različne ekološke davke, davek na celotno cerkveno premoženje. Njihovo višino je treba določiti glede na oceno prihodkov od posameznih davkov in na podlagi političnega dogovora. Uvedba dodatnih davkov bo v tem primeru služila tudi kot ustrezna protiutež znižanju nekaterih davčnih stopenj.

Neposredni učinki uvedbe UTD na davčni sistem bodo njegova poenostavitev¹⁷ (odprava olajšav) in večja pravičnost (davčna razbremenitev dela in fizičnih oseb), z vpeljavo nižjih davčnih stopenj pa tudi večja spodbuda za plačevanje davkov.¹⁸

5.3.6 Kako bi uvedba UTD vplivala na pokojninski sistem?

V predlogu Valerije Korošec (2010, str. 45), naj bi se v sistemu UTD pokojnine preračunavale tako, da bi vsak upokojenec ob izplačilu videl, kolikšen delež pokojnine predstavlja UTD, kolikšen delež pa pokojnina, ki je izračunana v razmerju do vplačanih prispevkov. UTD bi država izplačevala iz proračuna, preostanek pa iz vplačanih prispevkov za pokojnine. Pri tem meni, da bi moralo biti to, kar zdaj plačujemo Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, bolj individualizirano. Drugi steber bi predstavljali prispevki delodajalcev, tretji pa bi bil prostovoljen.

Naš predlog se nekoliko razlikuje, saj zasledujemo še večjo poenostavitev sistema in razbremenitev države. Tako kot vsi ljudje s stalnim prebivališčem bi tudi upokojenci bili avtomatično upravičeni do UTD, ostala sredstva za pokojnine pa bi bila vprašanje prostovoljnega varčevanja. Obstoječi sistem obveznih prispevkov zaposlenih in

¹⁶ Stopnje davka na dohodek fizičnih oseb pri nas znašajo 16 %, 27 % in 41 %, stopnja davka na dohodek pravnih oseb 20 %, stopnja davka na dohodek iz naslova dividend, obresti in licenčnin pa 15 %.

¹⁷ Eden od možnih učinkov poenostavitve davčnega sistema je lahko tudi ta, da se zaradi odprave števila izjem in preferenciranega priznavanja davčnih osnov zelo verjetno znižajo stroški izpolnjevanja davčnih obveznosti (angl. *compliance costs*), ki jih imajo zavezanci (stroški računovodstva, informacijskih sistemov, dokumentacije, izpolnjevanja obrazcev, poročanja itd.) (Korošec, 2010, str. 40).

¹⁸ Po ocenah DURS smo v Sloveniji v letu 2011 utajili za 162,5 milijona davkov.

delodajalcev bi deloma ukinili, deloma pa spremenili oziroma preuredili; obvezni bi ostali prispevki za invalidsko zavarovanje, prispevki zaposlenega za pokojninsko zavarovanje bi bili prostovoljni, prispevki delodajalcev pa ukinjeni. Na ta način bi razbremenili celotno gospodarstvo (manjši stroški dela) in državo, prejemnike UTD pa motivirali, da se vključijo na trg dela in dodatna sredstva za pokojnine privarčujejo na račun plače.

Opisani pokojninski sistem bi v celoti veljal za tiste, ki bi se zaposlili natanko ob uvedbi UTD ali po njej. Današnji upokojenci pa bi poleg klasične pokojnine, ki jo že prejemajo, prejeli tudi UTD.

Pokojninski sistem, urejen v okvirih UTD, bo omogočil večjo socialno varnost najranljivejših skupin upokojencev, razbremenil bo gospodarstvo in bo tudi dolgoročno vzdržen. Ker sam po sebi ne bo zagotavljal neke posebno visoke življenjske ravni, bo spodbujal k delu in pokojninskemu varčevanju.

Uvedba UTD bi pomembno vplivala na sistemsko in institucionalno ureditev države, s tem pa tudi na življenja posameznikov. Kot super transfer bi upravičencem nudil materialno podlago za neko osnovno – minimalno življenjsko raven od otroštva naprej; v posameznikovem otroštvu bi UTD nudil oporo njegovim staršem in zagotavljal sredstva za nemoten razvoj. Med šolanjem upravičenca bi nastopil kot nekakšna štipendija, kasneje v svoji polni obliki pa kot socialni transfer, ki ni odvisen od trenutnih razmer, v katerih se je upravičenec znašel. Država bi z uvedbo UTD korenito poenostavila sistem socialnega varstva in pokojninski sistem. Prav tako pa bi do pomembnih premikov prišlo tudi pri davčnem sistemu. Spremembe morajo slediti ideji, da je država ne samo v službi, ampak tudi v lasti državljanov in ne imaginarna tvorba, ki dela več škode kot koristi in samo jemlje in nič ali zelo malo daje. Pri tem se ne strinjamo, da država z uvedbo UTD od trga (deloma) prevzema nalogo razdelitve; država z UTD uvaja socialni korektiv za tržne napake in anomalije, ki praviloma najbolj in pogosto tudi usodno prizadenejo ranljive skupine ljudi.

6 ALTERNATIVNI VIRI FINANCIRANJA UTD

V razpravah o UTD gordijski vozec predstavlja vprašanje njegovega financiranja. Tu se praviloma zatakne. Če predpostavimo, da v Sloveniji vsakemu državljanu izplačamo recimo 300 evrov mesečno (nekakšna sredina na intervalu med 119,95 in 562,07 evra), pridemo do zneska, ki ni nič manjši od 7,2 milijarde evrov letno; nekaj manj kot znaša proračun RS oziroma petina našega BDP. Zato ni čudno, da se tudi pri tistih, ki UTD načeloma podpirajo, pojavi vprašanje, kdo bo vse to plačal.

6.1 Tradicionalni viri financiranja UTD

Do sedaj so bile predlagane številne rešitve možnosti financiranja UTD, ki pa so po večini temeljile na davčnem prerazdeljevanju. V teh primerih bi, podobno kot pri ostalih socialnih transferjih, sredstva, namenjena izplačilu UTD, zbirali z davki in s prispevki oziroma s prerazdeljevanjem. V resnici pa davčno prerazdeljevanje ni edini možen način financiranja emisije UTD. Obstajajo tudi drugačne rešitve, ki so lahko razmeroma enostavne, logične in učinkovite. Pokazali bomo, da obstaja kar nekaj skritih virov, katerih dobrobiti so omejene na ozek krog subjektov. In prav to, da obstajajo novi – alternativni viri, je eden ključnih argumentov pri financiranju UTD, kot ga bomo predlagali.

Sistem, ki ga v svojem delu predlaga Koroščeva, je sicer finančno vzdržen, vendar tako kot večina predlogov temelji na davčnem prerazdeljevanju. Naš predlog financiranja UTD pa je uvedba vzporednega denarja.

6.2 Novi potencialni viri financiranja UTD

Ponavljamo, da mora UTD kot temeljni dohodek najprej zagotoviti pokritje minimalnih življenjskih stroškov zdravega posameznika. Zato je določanje njegove višine samo na podlagi ustvarjene vrednosti neprimerno. Vseeno pa je priročno poiskati vire vrednosti, ki so neenakomerno porazdeljeni med prebivalstvom in generirajo prihodek, ki ne izvira iz menjave, ampak iz privilegija do uporabe nečesa. Ti viri nam bodo dali jasno sliko, da količina sredstev, potencialno primernih za financiranje UTD, že obstaja.

Po našem mnenju se v zemljiški, tehnološki in denarni renti skriva velika količina sredstev – denarja.¹⁹ Te rente obsegajo različna področja in so, tako kot UTD, univerzalne.

Zemljiška renta je donos naravnih danosti nekega geografskega območja. Zemlja nam daje hrano in vodo, v različne namene uporabljamo njene površine in izrabljamo surovine. Naravne danosti so prisotne ne glede na človekovo delo. Zato je smiselno, da pripadajo vsem ljudem v enaki meri. Gre za osvežitev ideje o svobodnem dostopu do zemlje, ki si ga skozi zgodovino lastijo nekateri subjekti (cerkev, vlade, aristokrati, veleposestniki, podjetja, multinacionalke). Danes je renta, ki izvira iz zemlje, praviloma (delno) obdavčena kot premoženje in skozi ekološki vidik. Ugotovitev višine celotne zemljiške rente je lahko zelo zapleteno in zamudno početje ter je tudi politično in ne le ekonomsko vprašanje. Za razumevanje možnosti financiranja UTD pa je pomembno zgolj spoznanje, da vrednost, ki nam jo tudi brez organizacije proizvodnje nudi narava, obstaja, a mora biti enakomerno porazdeljena med vsemi ljudmi in ne privatizirana.

¹⁹ S pojmom renta razumemo vrednost, ki jo prejemajo različni ekonomski subjekti, ne da bi v zameno sorazmerno ali sploh karkoli vrnilo v ekonomijo. Gre za proizvod, ki izhaja ali iz zemlje ali iz tehnologije ali iz denarja, zmanjšan za proizvodne stroške.

Tehnologija in nova znanja sta glavna spodbujevalca rasti in pomembno odražata civilizacijski razvoj. Izboljšujeta in pocenjujeta številne izdelke, a istočasno odžirata delovna mesta. Mnogi davkoplačevalci skozi državne izdatke za izobraževanje, raziskave in razvoj, v resnici največji investitorji v tehnološki napredek, so tako ostali brez dela. Maso sredstev, ki je bila sprva namenjena za plače in novonastalo dodano vrednost, pa so si razdelili organizatorji proizvodnje in kreditodajalci. Izguba delovnih mest je privedla do dodatnih negativnih posledic; to so večja obremenitev državne blagajne zaradi naraslih stroškov za izplačilo nadomestil za brezposelnost in ostalih socialnih prispevkov ter manjša kupna moč prebivalstva. Rešitve so lahko večja obdavčitev tehnološko intenzivnih podjetij in osnovnih sredstev, davčna razbremenitev dela in fizičnih oseb itd. Ključno je predvsem to, da se tudi v tehnološki renti skriva vrednost, ki se jo da veliko bolj enakomerno prerazdeliti.

Morebiti največ rezerv za financiranje UTD nudi obstoječa monetarna mehanika – torej denarna renta. V mislih imamo predvsem lastnosti sistema delnih rezerv z enim samim transmissijskim mehanizmom novega denarja, ki si ga lastijo poslovne banke. Te maligne lastnosti smo razdelili na seigniorage, argument stalne rasti kreditov in paradoks poplačila. **Seigniorage**, ki je po definiciji razlika med nabavno vrednostjo papirja in črnila ter nominalno vrednostjo bankovca npr. za 500 evrov, se danes kaže predvsem v obliki obresti na novo kreiran denar. **Argument stalne rasti kreditov** pomeni, da mora količina dolgov (finančnih obveznosti) stalno rasti, če se želimo izogniti recesiji v realni ekonomiji.²⁰ Plačilo dolgov nam namreč zmanjšuje monetarno maso, kar negativno vpliva na obseg menjave, BDP in zaposlenost.²¹ **Paradoks poplačila** se odraža v dejstvu, da četudi ima lahko vsak subjekt dovolj denarja, da odplača svoje dolgove, so vsi dolgovi ekonomije kot celote praktično neodplačljivi. Ugotavljamo, da obstoječa monetarna mehanika omogoča denarno rento pri izdajanju denarja, pri izdajanju dolgov in pri neskončni verigi dolžniške ekonomije.

Kljub očitnemu obstoju zemljiške, tehnološke in denarne rente je njihov obseg v praksi zelo težko natančno določiti. Prav tako nehvaležno in najverjetneje nemogoče bi bilo te rente sorazmerno obdavčiti in jih prerazdeliti. Največ težav bi imeli pri tehnološki renti, saj je nemogoče določiti, od kod izvira znanje, ki je omogočilo razvoj nove tehnologije. Pri zemljiški renti je v teoriji lahko rešitev nacionalizacija zemlje, pri denarni pa uvedba 100-odstotnih bančnih rezerv in prepoved eksponentnih obresti. A realnost je bolj zapletena od teorije. Zato je za zagovor pravičnosti uvedbe UTD in njegovega financiranja bistveno predvsem razumevanje argumentov, s katerimi smo dokazovali obstoj rent in njihovih prejemnikov. Ker slednji – privilegirani nosilci monopolnih pravic – k skupnemu dobremu ne prispevajo toliko, kot bi na podlagi teh pravic morali, je ključno, da vmes poseže država

²⁰ Banka Slovenije ocenjuje, da v Sloveniji potrebujemo 7-odstotno povečanje količine emitiranih kreditov letno, če želimo 0-odstotno gospodarsko rast. V splošnem pa med količino emitiranih kreditov in gospodarsko rastjo velja vzajemna kavzalnost; to pomeni, da krediti generirajo rast, rast pa kredite.

²¹ Alternativno povečanju posojil predstavlja višja konkurenčnost, torej izvoz, ki bi moral presežati uvoz.

in kot nadomestilo za zemljiško, tehnološko in denarno rento uvede UTD. Ta anomalij sicer ne bi odpravil, ampak jih bi (lahko tudi trajno) omilil, nepogojenim rentam pa dal pravično protiutež.

Pri financiranju UTD se bomo osredotočili predvsem na denarno rento. V primerjavi z zemljiško in s tehnološko je najmlajša in ni tako tradicionalna. Kljub temu skriva v svojem jedru velik potencial, prav tako pa ima rezerve tudi v smislu boljšega delovanja. Njen nosilec, finančna ekonomija, postaja vse bolj sam sebi namen in je vedno manj servis gospodarstvu. Odplačevanje dolgov namreč niža plačilno sposobno povpraševanje, kar vpliva na gospodarsko rast in blaginjo ljudi.

6.3 Monetarna reforma in UTD

Ker smo mnenja, da mora biti UTD v celoti denarni prejemek, in ker sredstva, namenjena izplačilu mase UTD, ne želimo zbrati z davčnim prerazdeljevanjem, bomo razmislili, kako ta denar ustvariti. Upoštevajoč opisane maligne lastnosti obstoječega monetarne mehanike, bi določili nova – boljša pravila, ki bodo veljala za UTD. Definirali bomo mehaniko emitiranja UTD, določili lastnosti UTD denarne mase v obtoku in pogledali, kako bi v novem sistemu potekalo posojanje denarja. Na trenutke si bomo pomagali tudi z zbirko esejev *Bank Deregulation and Monetary Order*. V njej avtor preučuje učinkovitost in nagnjenost k nestabilnosti obstoječega centralnobančnega sistema in se sprašuje, kako bi denar upravljala nevidna roka (uvedba konkurence na denarnem trgu).

Naš predlog uvedbe UTD temelji na decentralizaciji monetarnega sistema in uvedbi vzporednega denarja, zato bomo najprej našli dobrobiti teh dveh posegov v obstoječo monetarno ureditev. Na podlagi zgodovinskih dejstev in empiričnih dokazov ima deregulirani monetarni sistem v primerjavi z obstoječim – centralnobančnim – manjši vpliv na nihanja v realni ekonomiji, prav tako pa je manj nagnjen k bančnim krizam (Selgin, 1996, str. 97–125). Dobrobiti vzporednega denarja (menjalnega sredstva), upoštevajoč eksperimente s tovrstnim denarjem po Gesselovih idejah (npr. uvedba vzporednega denarja v avstrijskem mestu Wörgel, ki je samo v nekaj letih mestu omogočila gospodarski razcvet) in uvedbe vzporednega denarja v Švici (WIR), pa so:

1. povečanje kupne moči in s tem potrošnje,
2. večja stabilnost cen,
3. omejitev nihanja gospodarske aktivnosti,
4. proticiklično delovanje
5. in znižanje stroškov financiranja.

Pozitivne učinke deregulacije monetarnega sistema in uvedbe vzporednega denarja bomo sedaj poskusili vpeljati v naš predlog UTD.

V monetarnem sistemu 21. stoletja država za ohranjanje likvidnosti gospodarstva izdaja obveznice in se zadolžuje pri bankah in drugih finančnih institucijah ter za to odplačuje obresti. Takšno početje je drago in nesmiselno, še posebej v primeru, ko denar predstavljajo zgolj številke na računalniških monitorjih.²² Veliko bolj učinkovito je, če država ne ustvarja denarja preko dolgov, ampak »številke na monitorjih« natipka sama. To lahko doseže tako, da izda **brezobrestne obveznice brez dospelja** oziroma **državne dobropise**, ki jih legitimira za polnovredno sredstvo za plačilo davkov, taks, dajatev, koncesnin, kazni in drugih obveznosti, ki jih imajo ekonomski subjekti do države. Pogoj, da bi država te dobropise sprejela za plačilo, pomeni, da ni razlogov, da jih ne bi za plačilo sprejel vsak. Vsakdo, tako fizične osebe kot podjetja, imajo namreč obveznosti do države. Državni dobropis bi tako postal vzporeden polnovreden denar. Zgodovina kaže, da so bile države, ki so vpeljale vzporedne valute in s tem vzele nekaj moči centralnemu bančništvu, veliko bolj odporne proti krizam in recesijam (Selgin, 1996, str. 196–197).

Ker želimo, da bi brezobresten vzporedni denar družbi dobro služil, moramo definirati lastnosti, ki ga bi ločile od konvencionalnega denarja in njegovih slabih plati. Prva in zagotovo ena najpomembnejših lastnosti je ta, da bi novo menjalno sredstvo v obtok prišlo **nedolžniško** z neposrednim prenosom državnih dobropisov v obliki UTD vsem članom družbe. Tako bi nov denar zaobšel (ne)logiko državnih obveznic, bančnih kreditov in omogočil neodvisnost od bančnega sistema.

Danes centralne banke in vlade v želji po čim večjem številu transakcij in s tem čim večjem obsegu ekonomije stavijo predvsem na večanje količine (ponudbe) denarja v obtoku. Pri tem zanemarjajo obtočno hitrost denarja, ki je za uspešno delovanje ekonomije prav tako ali še bolj pomembna. Če se hitrost poveča, se ob isti količini (ponudbi) denarja poveča tudi obseg ekonomije, ne da bi to vplivalo na cene (Selgin, 1996, str. 133). Zato je nujno, da bi bila količina nove monetarne mase **fiksna**, vplivalo pa se bi predvsem na **hitrost njenega obračanja**. Monetarna masa se lahko fiksira na več načinov, najbolj smiselna pa se nam zdi fiksacija na število prebivalcev. Edino prebivalci imajo potrebe in želje in samo iz teh izhaja povpraševanje, ki pa je nujen pogoj za obstoj vrednosti. Hitrost obračanja novega – vzporednega denarja bi bila zaradi njegove nedolžniške komponente že tako večja od hitrosti obračanja konvencionalnega denarja. Poleg tega pa bi na hitrost lahko vplivali tudi z nekakšno obdavčitvijo neaktivnih depozitov novega denarja (UTD) in tako pospešili njegovo trošenje. Ena od zamisli za povečanje hitrosti obračanja je tudi ta, da bi prejemnik UTD mesečno prejel toliko denarja, kot ga je v preteklem mesecu porabil.

Pri vzdrževanju fiksne količine denarja je prav tako pomembno, da nov denar ne bi bil podvržen kreditnemu bančništvu in njegovemu multiplikatorju oziroma kakršnikoli stopnji rezerv, ki je manjša od **100 %**.

²² Gre za digitalni denar, ki je posledica razvoja informacijske tehnologije in sistema delnih rezerv v bankah.

Imetniki UTD bi lahko presežke posojali po določeni obrestni meri, odvisno od časa vezave depozita, in se tako izognili obdavčitvi neaktivnih depozitov ter ohranili vrednost svojih zaslužkov. **Obresti bi bile linearne** in ne eksponente.

UTD ne bi bil papirnati denar. Obstajal bi samo digitalno. Upravičenci ga bi prejeli na bančne kartice. Z njim bi lahko plačevali tudi po spletu. Ena od bistvenih prednosti vzporednega denarja v obliki UTD bi bila, da bi v primerjavi z obstoječim veliko bolje opravljal funkcijo menjalnega sredstva.

Kot navaja tudi knjiga *Bank Deregulation and Monetary Order*, uvedba vzporednih valut ni nekaj novega. V resnici že nekaj časa obstajajo številne paralelne valute, ki lajšajo poslovanje znotraj ekonomij. Ena od teh je švicarski WIR. Sistem vzporedne valute, vpeljan leta 1934 s strani 16 podjetnikov, ki so želeli rešiti svoja podjetja, danes vključuje več kot 60.000 majhnih in srednje velikih podjetij. Ta določijo, kolikšen delež cene je mogoče poravnati v enotah WIR (ponekod tudi 100 %). WIR je virtualna valuta, s katero se plačuje preko bančne kartice, čekov ali spletnega bančništva. Podjetja, ki so se odločila za njegovo uporabo, so takoj zabeležila 10-odstotno povečanje prometa. V obdobju krize se promet v enotah WIR, z razliko od prometa v enotah švicarskega franka, ni bistveno zmanjšal. Tako je ena pomembnejših lastnosti švicarske paralelne valute ta, da deluje proticiklično. Ko ekonomija začne slabeti, se poveča promet v enotah WIR. Pozitivna lastnost je tudi ta, da WIR ostaja v državi (ne odteka v tujino) in s tem spodbuja kupovanje lokalnih dobrin in storitev ter posledično zaposlovanje. Slabost sistema pa je ta, da WIR ni zamenljiv za švicarski frank in ga država ne sprejme za plačilo. Na švicarski centralni banki nad vzporedno valuto niso navdušeni, a pristavljajo, da kljub skoraj 80-letnemu obstoju ni nikoli vplivala na njihovo monetarno politiko in uporabo švicarskega franka (WIR Bank Report, 2012).

Od pojava sodobne krize naprej takšnih idej, ki bi pospešile aktivnost ekonomije in bile hkrati tudi socialno naravnane, ni bilo. Je pa kriza na površje naplavila zamisel, imenovano Limited Purpose Bankig (LPB). Na to zamisel so vplivale nestabilnost na finančnih trgih in izgube, ki so jih prinašali prenapihnjene finančni baloni. Bistvo LPB je, da bi vse finančne institucije (banke, zavarovalnice, nebančne finančne institucije) delovale po principu vzajemnih skladov. To pomeni, da si finančne institucije ne bi več izposojale sredstev za tvegane naložbe, ampak bi upravljale le takšno količino sredstev, ki jo imajo na razpolago v obliki depozitov. Tako bi bile finančne institucije omejene na svojo primarno nalogo, torej finančno posredništvo. Po mnenju predlagateljev bi se ekonomija na ta način izognila šokom, povečala bi se stabilnost, manj bi bilo špekulacij in finančnih balonov, zmanjšala bi se kreditna tveganja (Kotlikoff, L. J., & Leamer, E., 2009).

Pojav ideje LPB, ki služi varovanju kapitala, in deficit novih zamisli, ki bi služile varovanju socialne varnosti običajnih ljudi, je še en dokaz, da smo tudi in zlasti med krizo še vedno osredotočeni predvsem na kapital. Vseeno pa je zelo pomembno spoznanje, da

obstoječi ekonomski in finančni mehanizmi ne delujejo več z zadovoljivo učinkovitostjo. Zato bodo potrebni novi, alternativni pristopi za zagon novega družbeno-ekonomskega reda. Med tradicionalnimi viri, kamor sodijo zemlja, tehnologija in denar, se zdi, da se najboljše rešitve skrivajo ravno v monetarni mehaniki.

Monetarni sistem je eno od najbolj zahtevnih in zapletenih poglavij ekonomije. Z našim predlogom uvedbe UTD želimo zgolj nakazati eno od rešitev, ki pa seveda zahteva poglobljeno razpravo. Naš namen je tudi spodbuditi razmišljanje o rešitvah in možnostih, ki so bile do sedaj spregledane in/ali podcenjene.

SKLEP

Na podlagi sklepov iz osrednjega dela diplomske naloge bomo potrdili oziroma zavrnili v uvodu podane hipoteze. Družbeni sistem, v katerem živimo, je v zadnjih letih podvržen hitremu ritmu nenehnih bliskovitih sprememb. K temu sta v veliki meri prispevala razvoj informacijske tehnologije in ekonomska globalizacija. Dobrobiti, ki sta jih ta pojava prinesla, pa pogosto zasenčijo njihove slabosti. Nevarna posledica neprestanega prilagajanja nestabilnim razmeram in ostrega konkurenčnega boja, ki vlada na globalnem trgu, je pomanjkanje stalnih služb. Zato se je med običajnimi ljudmi krepko povečala ekonomska negotovost, hkrati pa se povečuje tudi socialna neenakost. Dani sistem je namreč mnogim omogočil hiter vzpon po družbeni lestvici, včasih tudi nezasluzeno ali na podlagi dvomljivih mehanizmov, ki so kasneje pripomogli k pojavu krize. Nepogojeni UTD vsem prebivalcem je zato logična posledica sistema, ki več ne omogoča dostojnega dela in dostojnega življenja. Na podlagi teh ugotovitev v celoti potrjujemo prvo hipotezo diplomskega dela.

Upoštevajoč načela Mednarodne delavske organizacije, namenjenih ocenjevanju socialnih politik, je UTD najboljša možna rešitev. Je edini transfer, ki izpolnjuje vseh pet načel. Poleg tega bi njegova uvedba v predlagani obliki – kot brezobrestni paralelni vzporedni denar – pocenila sistem socialnega varstva, prispevala k njegovi učinkovitosti in dolgoročni vzdržnosti. Zaradi univerzalnosti in stalnosti prejemanja UTD odpravlja past revščine in past nezaposlenosti in v primerjavi z obstoječimi socialnimi transferji nezaposlene prejemnike spodbuja k iskanju zaposlitve. Ker je UTD najboljši možni socialni transfer, potrjujemo tudi drugo hipotezo.

Platforma ideološko-politične narave (država ljudi, socialna država in egalitarna družba) in ekonomsko-tehnični pogoji (prilagodljivost, institucionalni okvirji in politična volja, ko gre za pomembne odločitve) naredijo Slovenijo primerno za uvedbo UTD. Sistemski socialni »eksperimenti«, kot je uvedba UTD, so v naši državi lažje uresničljivi kot v nekaterih ostalih evropskih državah in družbah. To smo v 21 letih samostojnosti že večkrat dokazali (zamenjava treh monetarnih sistemov, prehod iz planskega v tržno gospodarstvo, hitra

prilagoditev normam EU ipd.). Kljub vsemu pa nas razmere, ki zadnja leta vladajo v slovenski politiki, predvsem spodbujanje neenotnosti med prebivalstvom in delovanje za lastne koristi, ne morejo navdajati s prevelikim upanjem. V luči trenutnih političnih razmer zato samo delno potrjujemo tretjo hipotezo.

Sodobna kriza je nazorno pokazala, da so obstoječe ureditve finančnega, bančnega in denarnega trga pomanjkljive. Zakonitosti in pravila, ki te trge opredeljujejo, služijo zgolj ozkemu krogu ljudi – lastnikom kapitala. V zadnjem času se celo zdi, da sta gospodarstvo v celoti in država servis omenjenim trgov in ne obratno. Mehanizmi na teh pomembnih trgih ne delujejo v dobro vseh, kriza je to samo še potrdila. Kolektivizacija posledic špekulacij, finančnih balonov in napačnih odločitev je zadnji dokaz za to. UTD v predlagani obliki zavrača nekatere sporne finančne, bančne in denarne mehanizme in namesto teh ponuja preverjeno boljše. UTD kot vzporedni denar z lastnostmi, kot smo jih opisali v zadnjem poglavju, je lahko pomembno makroekonomsko orodje, saj povečuje stabilnost, likvidnost in konkurenčnost gospodarstva, hkrati pa prebivalstvu zagotavlja določeno stopnjo kupne oči. Zato v celoti potrjujemo četrto hipotezo.

Univerzalni temeljni dohodek v obliki nedolžniškega vzporednega denarja ima kopico dobrih lastnosti, tako s socialnega kot tudi z družbenega in ekonomskega vidika. Kljub temu pa imamo občutek, da bo za njegov preskok iz teorije v stvarnost zelo pomembno vlogo imela politična sprejemljivost. Pri vprašanju njegove uvedbe bodo zato večjo težo nosili preprosti demagoški argumenti, manjšo pa argumenti s filozofsko, sociološko ali z ekonomsko logiko. Ključno vlogo bo zatorej imel marketing. A tudi če bi pri nas lahko brez težav vpeljali UTD, bi postali, kot se je izrazila Korošec, otoček sredi Evrope. UTD ni samo poseg v socialno državo, kjer je Slovenija še vedno do določene mere avtonomna, ampak predstavlja radikalno spremembo družbenih, ekonomskih in političnih odnosov, ki bi odmevala tudi v mednarodni skupnosti, v katero smo vpeti in katere pravila smo sprejeli. V takih okvirih je UTD lahko zgolj in samo zgolj evropski projekt, Slovenija pa je zaradi opisanih lastnosti in razmer ustrezna država za pilotsko izvedbo.

LITERATURA IN VIRI

1. Alstot, A. (2004). Dober za ženske. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 80). Ljubljana: Krtina.
2. Anderson, E. (2004). Dodatne svobode. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Bezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 76). Ljubljana: Krtina.
3. Atkinson, A., & Marlier, E. (2010). Income and living conditions in Europe. Najdeno 7. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-555/EN/KS-31-10-555-EN.PDF
4. Auvinen, T. (2007). A Monetary Reformist Road to Universal Basic Income. Najdeno 12. oktobra 2010 na spletnem naslovu www.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?context=bis&article=1055&date=&mt=MTIyMzkwNzUwOQ==&access_ok_form=Continue
5. Babič, K. (2011). UTD v luči bioekonomije – pravica iz naslova dela/življenja. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 157-166). Ljubljana: Krtina.
6. Barry, B. (2004). UTD in delovna etika. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 70). Ljubljana: Krtina.
7. Bršičič B. (2011). UTD kot izziv politični ekonomiji kapitalizma. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji* (str. 167–178). Ljubljana: Krtina.
8. Damijan, J. P. (2008). Univerzalni temeljni dohodek ali negativni davek?. Najdeno 1. marca 2011 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/213203/Univerzalni-temeljni-dohodek-ali-negativni-davek>.
9. Domenech, A., & Raventos, D. (2007). Property and Republican Freedom: An Institutional Approach to Basic Income. *Basic Income Studies*. Najdeno 13. oktobra 2010 na spletnem naslovu www.bepress.com/bis/vol2/iss2/art11
10. Dore, R. (2004). Dostojanstvo in njegova odtegnitev. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 84). Ljubljana: Krtina.
11. Dragoš, S. (2011). UTD = itrditev temeljev družbe. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 109-122). Ljubljana: Krtina.
12. Eurostat (2010). Income and living conditions in Europe: In the EU27, 116 million people were at risk of poverty or social exclusion in 2008. Najdeno 8. julija 2011 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-13122010-AP/EN/3-13122010-AP-EN.PDF
13. Galbraith, J. K. (2010). *Ekonomika nedolžne prevare: resnica našega časa*. Ljubljana: Mladina, Družba Piano.

14. Galston W. (2004). Kaj pa vzajemnost? V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 43). Ljubljana: Krtina.
15. Goodin, R. (2004). Nekaj v zameno za nič. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 94). Ljubljana: Krtina.
16. Hayek, F. A. (1992). *Usodna domišljavost: napake socializma*. Ljubljana: Krtina.
17. *History of basic Income* (b. 1.). Najdeno 8. oktobra 2010 na spletnem naslovu <http://www.basicincome.org/bien/aboutbasicincome.html#note2-3>
18. International Labour Organization (2004). *Economic Security for a Better World*. Najdeno 29. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://www.ilo.org/Search3/search.do?searchWhat=Economic+Security+for+a+Better+World&locale=en_US
19. Jazbec, F., & Zajc, I. (2011). Stališče glede uvedbe UTD. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 245–246). Ljubljana: Krtina.
20. Kešeljević, A. (2011). Kognitivni kapitalizem, socializacija znanja in UTD. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 237–239). Ljubljana: Krtina.
21. Korošec, V. (2010). Predlog UTD v Sloveniji. Najdeno 4. februarja 2011 na spletnem naslovu <http://www.gov.si/umar/public/dz.php>
22. Kotlikoff, L. J., & Leamer, E. (2009, 23. april). A Banking System We Can Trust. Najdeno 26. avgusta 2012 na spletnem naslovu <http://www.forbes.com/2009/04/22/loan-mortgage-mutual-fund-wall-street-opinions-contributors-bank.html>
23. Leskovšek, V. (2011). Brezpogojna temeljna dohodka. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 123-134). Ljubljana: Krtina.
24. Lukič, G. (2011). UTD v službi neoliberalnega kapitalizma. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 189-202). Ljubljana: Krtina.
25. M. Solow, R. (2004). Predgovor. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 9-14). Ljubljana: Krtina.
26. McFate, K. (2004). Razprava, ki jo potrebujemo. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 100). Ljubljana: Krtina.
27. Mencinger, J. (2004). Kaj je narobe z brezplačnim kosilom? V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 141). Ljubljana: Krtina.
28. Mill, J. S. (1849). *Principles of Political Economy*, (2. izd.). Najdeno 12. oktobra 2010 na spletnem naslovu <http://www.basicincome.org/bien/aboutbasicincome.html#history>

29. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve (MDDSZ) (b. l.). Minimalna plača, podatki preteklega obdobja. Najdeno 23. januarja 2012 na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/minimalna_placa/
30. Offe, C. (2004). Poti od tod. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 111). Ljubljana: Krtina.
31. Phelps, E. (2004). Subvencionirajte plače. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 62). Ljubljana: Krtina.
32. Pizzigati, S. (2006). Peace on Earth?. Najdeno 8. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://toomuchonline.org/peace-on-earth/>
33. Pribac, I., & Korošec, V. (2011). *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti*. Ljubljana: Krtina.
34. Rothschild, E. (2004). Varnost in laissez-faire. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 57). Ljubljana: Krtina.
35. Selgin, G. (1996). *Bank Deregulation and Monetary Order*. New York: Routledge.
36. Standing, G. (2008). How Cash transfers promote the Case of basic Income. Najdeno 12. januarja 2011 na spletnem naslovu www.bepress.com/bis/vol3/iss1/art5
37. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). (2011). Mednarodni dan boja proti revščini 2011. Najdeno 1. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4262
38. Svetlič, R. (2011). Skrita neegalitarnost UTD. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 179-188). Ljubljana: Krtina.
39. Šafar, M. (2011). *Denar in kupna moč* [predavanje]. Ljubljana: Prvomajsta šola DPU.
40. Šterbucl, S. (urednik). (2012, 25. februar). *Dnevnik* [televizijska oddaja]. Ljubljana: RTV Slovenija.
41. Šuštaršič, J. (2004). Človekov razvoj, liberalne skupnosti in tehnološki napredek. V *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 165–169). Ljubljana: Krtina.
42. Urad za makroekonomske analize v Republiki Sloveniji (UMAR). (2011). Poročilo o razvoju 2011. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize v Republiki Sloveniji.
43. Van Parijs, P. (2004). Temeljni dohodek za vse. V P. Van Parijs & I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse? Predlog univerzalnega temeljnega dohodka* (str. 27). Ljubljana: Krtina.
44. Vesel, J. (2011). Sinergični učinki socialne ekonomije in UTD. V I. Pribac & V. Korošec (ur.), *UTD v Sloveniji: premisleki, stališča, dokumenti* (str. 271-273). Ljubljana: Krtina.
45. *WIR Bank Report* (2012). Najdeno 26. avgusta 2012 na spletnem naslovu <http://www.youtube.com/watch?v=VMY8zmWSrFA>